Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

1853

Bads-Herreds Landboforening.

1903.

Festskrift

i Anledning af

Hads Herreds Landboforenings

50 Aars Jubilæum

ved

Forstander H. P. LARSEN.

ODDER.
E. KJELDSENS BOGTRYKKERI
1903.

Odder Kro 1853.

AAR **1853 d. 16. Marts** afholdtes et Møde i Odder i den Hensigt at danne en landøkonomisk Forening for Hads Herred. En talrig Forsamling var mødt og vedtog, at Selskabets Virksomhed skulde udstrække sig til den sydlige Del af Aarhus Amt."

Der nedsattes samtidigt et Udvalg paa 7 Medlemmer til at udarbejde Love. Selskabets første Bestyrelse blev valgt; den kom til at bestaa af Proprietær SECHER, Faurgaard, Formand; Tiendekommissær ANDERSEN, Morsholt, Næstformand; Gaardejer P. MORTENSEN, Gylling, Sekretær og Godsforvalter TERNDRUP, Rathlousdal, Kasserer.

Den 31. Marts samme Aar holdt Selskabet sin første Generalforsamling, hvor Lovene blev vedtagne. Her gengives et Uddrag af disse første Love.

§ 1.

Selskabet har antaget Navn af *„det landoeconomiske Selskab for den søndre Deel af Aarhuus Amt"*.

§ 2.

Selskabets Formaal er at træffe Foranstaltninger til Huusdyr — og især Hesteavlens Fremme, og saafremt det kan udstrække sin Virksomhed videre, da ved hensigtsmæssige Midler at indvirke paa Agerbrugets og mulig Havevæsenets fremadskridende Forbedring. Til den Ende vil hvert Aar blive afholdt et Dyrskue i Odder.

Uddrag af § 3.

Selskabet bestyres af:

En Formand, der sammenkalder Møderne, leder Forhandlingerne, fremmer Selskabets Beslutninger og drager Omsorg for Forretningernes Gang mellem Møderne. Alene Formanden maa ved Discussionen under Møderne tale til Selskabet, til ham skal ogsaa alle Medlemmers Tale være rettet; ikkun Een maa tale ad Gangen, og naar Flere ønsker at tale, bestemmer Formanden Ordenen, hvori dette skal skee.

§ 6.

Selskabet afholder aarlig 3 Generalforsamlinger i Odder, nemlig een i Januar Maaned, een i Oktober Maaned og een kort førend Dyrskuet.

§ 9.

Det ordinære Bidrag eller Contingent er 1 Rbd. for hvert Medlem aarlig; dog modtages ogsaa større Bidrag . . . . . .

§ 10.

Ved et hvert Møde maa Formanden have en skrivtlig Oversigt af Kassens Tilstand tilstede.

De øvrige Ser handler om Møder, Afstemning o. lign.

Ved samme Generalforsamling meddeler Formanden, at han har tilskrevet Stiftamtmanden og „anmeldt, at Selskabet er oprettet samt forespurgt, om samme kunde erholde en Andel af de 400 Rd., som Regeringen har tilstaaet Amtet til Præmiernes Uddeling". En lignende Skrivelse er tilsendt Indenrigsministeriet med Tilføjende, at hvis der allerede er disponeret over de 400 Rd., om man da kunde faa et ekstra Bidrag. Det meddeles, at Selskabet tæller 174 Medlemmer.

Generalforsamling afholdes igen d. 23. Maj. Formanden oplyser, at han har modtaget Meddelelse fra Landstutmesteren om, at Dyrskuet ønskes afholdt d. 24. Juni, og at Landstodhingsten „Dart" — ifølge Selskabets Begæring — er opstaldet hos Gdr. N. Leth, Damgaard. Man vedtog iøvrigt Regler for det første Dyrskue.

Med disse første indledende Møder er et landøkonomisk Selskab for den søndre Del af Aarhus Amt altsaa stiftet og har begyndt sin Virksomhed. Landøkonomisk Foreningsliv er imidlertid ikke helt ukendt i Hads Herred forud for 1853, thi „Aarhus Amts landøkonomiske Selskab", som er oprettet 1842, har haft Medlemmer fra Hads Herred, og 1850 lader dette Selskab afholde 2 Dages Sommermøde i Odder Kro — første Dag anvendtes til Dyrskue, den anden

til Diskussionsmøde, og det oplyses, at Selskabet ved den Lejlighed fik en Tilgang af 34 nye Medlemmer.

I nærværende Festskrift er det Hensigten at pege tilbage paa de væsentligste af de Opgaver, Landboforeningen i de forløbne 50 Aar har beskæftiget sig med, samt i Hovedtrækkene vise den Udvikling, Landbruget har gennemgaaet — direkte eller indirekte paavirket af Landboforeningen og dens Mænd.

Almindelig Oversigt.

DYRSKUERNE, der har udviklet sig fra en Fremstilling af faa Dyr til det, de er nu; et meget stort Antal Diskussions- og Foredragsmøder samt Generalforsamlinger, hvor alt er drøftet og overvejet før det er ført ud i Livet; Arbejdet for Husmandsbruget og endelig nogle andre Udstillinger; det er de store Virksomhedsgrene, der især har præget Selskabet i de 50 Aar. Disse Ting vil hver især blive nærmere omtalt, og i denne almindelige Oversigt samles derfor kun nogle tilsyneladende mindre — ofte dog store — Sider af Arbejdet.

Allerede fra sit første Leveaar sørger Selskabet for at faa opstaldet Beskelere i Kredsen. I 1854 og 55 stod Hingstene „Dart" og „Hambletonian" paa Faurgaard, sidstnævnte Hingst i 1857 hos A. Jørgensen, Ondrup, og 1858 stod „Viuf" samme Sted. I Efteraaret 1858 er fremkommet Spørgsmaal om, hvorvidt Landstodhingstene har gjort Nytte i Egnen; man svarer et spagfærdigt „Ja", men man vedtog, at man ikke vilde søge om at faa nogen Hingst

opstaldet i det kommende Aar, da Hingsten i det sidste Aar „ej blev benyttet synderlig meget".

I 1854 begynder en Bortlodning af Agerbrugsredskaber blandt Foreningens Medlemmer. Hermed fortsættes til 1862 og Selskabet bruger fra 50 til 80 Rd. aarlig til Indkøb af Genstande. Det er fortrinsvis mindre Genstande, der bortloddes, ogsaa enkelte større, og i Reglerne for Bortlodningen bestemmes, at Vinderne af de større Genstande skal betale Halvdelen af disses Værdi til Foreningens Kasse. Det findes ingen Steder oplyst, hvilke Genstande, der er bortloddede — første Aar er indkøbt 3 større og 24 mindre Genstande — men det har vel været nyere og mindre kendte Agerbrugsredskaber, og Selskabet har sikkert stiftet betydelig Nytte, ikke alene ved at udbrede disse Genstande, men ved at sprede dem over Egnen og derved udbrede Kendskab dertil.

I Aarene 1859 og 60 bevilgedes 15—25 Rd. til Præmier for Indsamling af Oldenborrer og disses Larver. Man skulde have dræbt mindst 1 Td. Oldenborrer eller 2 Skp. Larver for at faa Præmie. Spørgsmaalet om Oldenborrernes Ødelæggelse kommer til Diskussion igen 1882 og der oprettedes en Forening til Udryddelse af disse; man søgte her navnlig Tilslutning fra Egnens Sogneraad.

I 1858 averterede Selskabet om en dygtig Dyrlæge til Egnen; men da der ingen saadan meldte sig, indvarsledes 1859 til en ekstra Generalforsamling, hvor man vedtog at indgaa til Regeringen med et Andragende om at faa en Distriktsdyrlæge ansat i Hads Herred, man foreslog

ham lønnet med 250 Rd. og ønskede, at han skulde tage Bopæl i Ørting.

I 1862 holdtes Selskabets første Diskussionsmøde.

1863 beskrives en lille festlig Sammenkomst — sagtens i Anledning af Foreningens 10 Aars Bestaaende.

Krigsaaret 1864 holdes ingen Møder; men Dyrskuet afholdes dog sidst i September.

I Efteraaret 1865 røres første Gang ved Roedyrkningen, idet der ved Generalforsamlingen var forelagt et „Skema til Anvisning af Roedyrkning", og 1866 er fremlagt „til Eftersyn" Runkelroer og Kaalrabi dyrkede af Forpagter la Cour, Odder Præstegaard. Roerne griber iøvrigt — fraset Diskussionsmøder og Foredrag herom — ind i Selskabets Liv i 1871, da der nedsættes et Udvalg til at rejse til Sverrig for at skaffe nøjagtige Oplysninger om Sukkerroedyrkningen, og samme Aar udsættes Præmier for god Rodfrugtdyrkning. Endelig i 80-erne til hen i Begyndelsen af 90-erne, da Barometret i Aarhus Amt af og til staar paa Sukkerroedyrkning," beskæftiger Selskabet sig jævnlig med samme Spørgsmaal, tildels i Samarbejde med Aarhus Landboforening.

Selskabet indgaar 1866 med en Ansøgning til Ministeriet om Tilladelse til at afholde 2 Markeder i Odder — et i Maj og et i Novbr., Ansøgningen fornyes 1867 med Ønsket om 4 aarlige Markeder, og Tilladelsen kommer 1868.

I 1868 stillede Formanden, da Landboforeningen „synes at være i en sygelig Tilstand", følgende Spørgsmaal: „Hvad kan der gøres for at Landboforeningen kan udfolde en

større Virksomhed og vække en større Interesse hos Landbostanden". Som Resultat af Diskussionen er tilført Protokollen, „at man mente at burde vedblive at arbejde efter bedste Evne, haabende at det ikke skulde blive forgæves". Tiden viste, at det ikke blev det!

Samme Aar vedtoges det med 30 Stemmer mod 10 at forhøje Kontingentet fra 1 til 2 Rd. pr. Medlem.

I November 1869 lod Selskabet afholde en Præmiepløjning paa Rodstenseje Mark; der ydedes hertil 30 Rd.

1871 blev bragt i Forslag at anvende indtil 50 Rd. til Indkøb af kunstige Gødninger. Hvorledes denne Gødning anvendtes, og hvad der foreløbig videre foretoges vedrørende kunstige Gødninger oplyses ikke nærmere.

I dette og de nærmest følgende Aar optages forskellige større Opgaver som Præmiering af „de med Spade dyrkede Huslodder", Husflidsudstillinger og Vinter-Smørudstillinger. Endvidere arbejdes i disse Aar med Oprettelsen af Alderdomsforsørgelseskassen.

1872 forandres Selskabets Navn til *Hads Herreds Landboforening*. Denne Navneforandring motiveres intet Steds; det nye Navn er kortere, men nærmest er det vel en Følgen Trup med saa mange andre Selskaber, der i disse Aaringer bortkaster deres oprindelige Navn og kalder sig „Landboforening".

Hads Herreds Landboforening deltog med Delegerede i det Møde i Horsens i 1872, hvor Grunden lagdes for Dannelsen af „Foreningen af jydske Landboforeninger" og har været Medlem heraf lige fra denne Forenings Stiftelse.

1876 bevilgedes 20 Kr. til Brøndgraver Th. Sørensen „for at understøtte ham i Udførelsen af sit Projekt om at anvende Vandkraft til Pløjning og Gravning af Jorden". (!)

1879 fremkommer Forslag om at søge at hjælpe Medlemmerne til at sikre sig, at de indkøbte Foderstoffer er gode og uforfalskede; dette er altsaa Spiren til den senere saa udstrakte Virksomhed paa dette Omraade, ikke alene fra Landboforeningens Side, men i Hads Herred i det hele taget.

1881 gøres opmærksom paa, at „jydske Stambog" er udkommet, og det bringes i Forslag at anskaffe nogle Eksemplarer heraf, Forslaget forkastedes; men allerede Aaret efter vedtages at anskaffe saa mange Stambøger, at der kan uddeles en til hver Kommune.

1885 ændres Medlemsbidraget, saa det bliver fra 1 til 6 Kr. efter Hartkornet.

Midt i 80-erne skyller de høje politiske Bølger ogsaa ind over Hads Herreds Landboforening; Møderne bliver mere „bevægede" end Landboforeningsmøder i Almindelighed, og der bliver i Hads Herred — som i saa mange andre Egne — oprettet en „ny" Landboforening. I Foraaret 1893 sejrer imidlertid Sagligheden igen, og den ny Forening gaar atter op i den gamle — til Gavn for begge.

I Aarene 1887 og 88 er Spørgsmaalene om Dannelse af Kvægavls- og Hesteavlsforeninger og om Oprettelse af Andels-Svineslagterier fremme. Landboforeningen tager Spørgsmaalene op, nedsætter Udvalg til nærmere Undersøgelse heraf og sætter disse Institutioner i

Gang i Hads Herred, for saa siden, naar Begyndelsen er gjort, at overlade dem til hver sin selvstændige Virksomhed.

1893 er Spørgsmaalet om Markeds- og Torvedage fremme igen, en Deputation er i København i Anledning af autoriserede Torvedage i Odder.

Midt i 90-erne er Spørgsmaalet om Undersøgelse af enkelte Køers Mælk stærkt fremme i Landboforeningen; det nedsættes et Udvalg til at ordne Sagen og holdes flere Møder derom; Landboforeningen bevilger 300 Kr. til Anskaffelse af Apparat og Regnskabsbøger; Resultatet bliver, at Jordbunden beredes for Kontrolforeningerne, Landboforeningen var behjælpelig ved Oprettelsen af de første af disse og ydede i nogle Aar et Tilskud paa 200 Kr. til hver Forening.

Ligeledes midt i 90-erne er Malkesagen fremme. Landboforeningen lader 1896 afholde Præmiemalkning for Drenge og unge Karle, og hertil bruges 100 Kr. Sagen diskuteres af og til i de følgende Aar, og i 1902 arrangerer man sig med en Malkelærer til Afholdelse af Kursus i Kredsen, og der bevilges en Sum til Understøttelse af uformuende Deltagere.

1896 lader Foreningen afholde en Redskabsprøve, hvor der vises forskellige Enkelt- og Dobbeltplove, en Tallerken- og en Spadeharve samt en Fjedertandskultivator i Arbejde.

Da Spørgsmaalet om Avlscentrer for Landsvin er fremme, sidst i 90-erne, søger Landboforeningen at berede

Vejen for Oprettelsen af saadanne i Hads Herred. Det samme gælder Oprettelsen af Opdrætterforeninger.

Tyendespareforeningerne er diskuterede i Landboforeningen og har paa Initiativ derfra udformet sig, saaledes som disse nu er udbredt i en stor Del af Kredsen.

Ved Aarhundredskiftet trænger Planteavlsspørgsmaalene sig frem, og foruden hvad Landbeforeningen alt i mange Aar har udrettet for Dyrkningen af Husmandslodder optages nu lokale Forsøg med kunstig Gødning og Præmiering af hele Markbrug.

Roemarkerne har i mange Aar været »Kælebørn« i Hads Herred, disse har naturligt mere været den enkelte Mands end en Foreningssag; men Midlerne til at faa det bedste Udbytte heraf har flittigt været diskuteret, og i 1901 sendes en Mand til Øerne for at se paa Arbejdsmetoderne der og bringe Erfaringer hjem til Hads Herred.

1902 ydes Understøttelse til 2 unge Pigers Ophold paa en Husholdningsskole for at blive uddannede som Lærerinder; de skal saa efter endt Uddannelse afholde Kursus i Madlavning inden for Landboforeningens Kreds.

Den 16. Marts 1903 mindedes Foreningens 50-aarige Fødselsdag med en vellykket Fest, Dilettantforestilling og Bal, i Odder, og til den 24. Juni er Foreningens halvtredsindstyvende *] Dyrskue berammet. I den Anledning afholdes Statshingste- og Tyreskuet for 12. Distrikt i Odder samme Dag. Foreningens egentlige Jubilæums-Festligheder er henlagte til dette Dyrskue. Hvorledes det hele forløber kan først beskrives, naar det næste Afsnit af

*] Da der intet Dyrskue holdtes i 1866, bliver dette det halvtredsindstyvende.

Foreningens Historie skal skrives, men alt bærer i Retning af, at Dyrskuet vil blive større og bedre end nogle af de 49 forudgangne, og at Festen vil blive saa smuk og stemningsrig en Folkefest, som de senere Aars Dyrskue-Folkefester i Odder alle har været.

Naar det første halve Aarhundrede er forløbet, og det andet begynder, sættes der ingen Grænsepæl til Adskillelse af Fortid og Fremtid, og lige saa vist som Foreningen har udført en stor og mangesidig Virksomhed til Løsning af Fortidens Opgaver, vil „Hads Herreds Landboforening" ogsaa gøre sit gode Arbejde til Løsning al Fremtidens Opgaver.

Tilgangen af Medlemmer vil fremgaa af omstaaende Oversigt. Protokollen oplyser, at der ved den konstituerende Generalforsamling den 31. Marts 1853 var 174 Medlemmer, og ved et Møde i Maj samme Aar tæller Foreningen 184 Medlemmer. For den følgende Snes Aar haves ingen Oplysninger om Tilvæksten, men at den kun har været ringe ses af, at Medlemstallet kun er vokset til 207 i 1872, og herved bliver det omtr. staaende gennem Halvfjerserne; med Firserne begynder en stadig Stigning — karakteristisk er det, at Splittelsen midt i Firserne bringer en saa stærk Tilgang til den gamle Forening, at Afgangen til den nye Forening ikke spores i Tallet — tværtimod. Den pludselige stærke Tilgang i 1893 skyldes følgelig Sammenslutningen.

Aar	1872	er Medlemsantallet	207,
»	1875	—	232,
»	1880	—	292,
»	1885	—	380,
»	1886	—	407,
»	1892	—	767,
»	1893	—	916,
»	1896	—	961,
»	1900	—	1015,
»	1903	—	1213.

Dyrskuerne.

LANDBOFORENINGEN blev, som det fremgaar af de ældste Loves § 2, stiftet med det Formaal „at træffe Foranstaltninger til Huusdyr- især Hesteavlens Fremme . . . . . “ I nævnte §'s sidste Punktum staar: „Til den Ende vil hvert Aar blive afholdt et Dyrskue i Odder“, og denne Del af Paragraffen er trolig opfyldt, kun i Aaret 1866 blev Dyrskuet opgivet, fordi der dette Aar var Landmandsforsamling i Aarhus, og man foretrak da at give de til Præmier bestemte Penge her til.

Det første Dyrskue afholdtes, som foran nævnt, den 24. Juni 1853. Hvor mange Dyr, der var mødt, er ingen Steder nævnt, det er muligvis slet ikke optalt; thi de første Aars Skuer forløb uden mange Formaliteter. Paa den fastsatte Dag og Tid — i Reglen Kl. 2 Eftermiddag — mødte man paa Vejen uden for Kroen med de Dyr, man vilde fremstille. Indmeldelse forud fandt ikke Sted, og i Stedet for Kataloget med sine forskellige Oplysninger om Dyrene stod Ejeren ved sit Dyr under Bedømmelsen og gav alle

ønskede Oplysninger — sagtens fyldigere end de bedste Kataloger.

Af Programmet for 1853 anføres :

Til Hingste	2	Præmier	paa	henholdsvis	25 og 20 Rd.
» Følhopper	5	—	-	—	8, 6, 5, 5 og 5 Rd.
» Tyre	2	—	-	—	8 og 6 Rd,
» Kvier	3	—	-	—	7, 5 og 4 Rd.
» Køer	5	—	-	—	8, 6, 5, 5 og 4 Rd.
» Væddere	1	—	-	—	4 Rd.
» Faar	2	—	-	—	2 og 2 Rd.

„ . . . . . men forsaavidt det til Regeringen indsendte Andragende om Tilskud af Statskassen maatte blive bevilget, bliver Præmierne dels at forhøje dels at uddele i et større Antal".

„Landstutmester, Professer V i t h var mødt og udbetalte til Kassereren 95 Rd. og 3 Mk. som Bidrag fra Regeringen til Uddeling af Præmier. Denne Sum tilligemed et lige saa stort Beløb af Foreningens egne Midler blev herefter fordelt saaledes :"

Til Hingste	1	Præmie	paa	12 Rd.	
» Følhopper	8	—	-	ialt	61 Rd.
» Tyre	3	—	-	»	17 »
» Kvier	6	—	-	»	30 »
» Køer	10	—	-	»	62 »
» Væddere	4	—	-	»	9 »
				Ialt	191 Rd.

„De præmiedygtige Dyr blev hver især forsynet med Foreningens Mærke, ligesom og en Del stutteridygtige Hopper blev indbrændte uden at erholde Præmie".

„Det bemærkes iøvrigt, at hvorfor Beløbet 140 Rd., som i forrige Møde var bestemt til Præmie-Uddeling af Foreningens Midler, ikke blev anvendt var paa Grund af, at et saa stort Antal præmiedygtige Kreaturer ikke blev fremstillet paa Dyrskuet, som der var bestemt Præmie for, og navnlig, at den største Hingste- og Tyrepræmie blev inddraget".

Fra denne ringe Begyndelse har Dyrskuerne udviklet sig til det, de nu er. Allerede ved det 2. Skue uddeltes 3 efter Forholdene store Hingstepræmier paa henholdsvis 30, 25 og 20 Rd., men iøvrigt har Hads Herred ikke givet sig stærkt af med Hingsteopdræt efter det præmierede Antal at dømme; der er saaledes til hen i Slutningen af 80-erne kun uddelt ganske faa Hingstepræmier aarlig, nogle Aar slet ingen, i Reglen 2—3 indtil 4. I 90-erne præmieredes et noget større Antal, et enkelt Aar 14. Der var anmeldt 6 Hingste i 1880, 14 i 1890 og 16 i 1903.

Af Hopper præmieredes i 50-erne gennemsnitlig fra 7 til 11 om Aaret, men saa daler Tallet og holder sig gennem 60-erne til hen i 70-erne konstant paa 5, herfra til Slutningen af 80-erne omkring 8, og derefter kommer en stærk Stigning, saa der i 90-erne præmieres mellem 30 og 40 Hopper aarlig. Der var anmeldt 18 i 1880, 53 i 1890 og 84 i 1903.

Præmietyre i ret store Antal hører den nyere Tid til; i 50-erne og 60-erne præmieres fra 1 til 4 aarlig, men fra Begyndelsen af 70-erne stiger Antallet jævnt og naaer i Slutningen af 90-erne til mellem 35 og 40. Der var anmeldt 27 i 1880, 50 i 1890 og 76 i 1903. Om de Tyre, der var udstillede i de første Aaringer, gjaldt, at „en Tyr,

det var en Tyr", om Race og Afstamning var der ikke Tale, men tidligt bestemmes, at de Tyre, der er tilkendt Præmier, skal holdes opstaldede i Kredsen til Bedækning mindst 9 Maaneder efter Dyrskuet, og i nogle Aar fandtes i Dyrskuereglerne den Bestemmelse, at Ejerne af Præmietyre skulde lade disse bedække Køer tilhørende Foreningens Medlemmer for en af Foreningen fastsat Betaling, i Reglen 1 Rd. pr. Ko; den samme Bestemmelse gjaldt præmierede Orner. Allerede 1868 bestemmes det, at der for de præmieæskende Kreaturer skal være „en Stamtavle fremlagt", og i 1877 erklæredes Hads Herreds Kvægavl for at være ren jydsk, idet man besluttede kun at præmiere Kvæg af jydsk Race; men i 1893 optages rødt dansk Malkekvæg. Dette har dog i Sammenligning med det jydske Kvæg altid været fremstillet i et meget ringe Antal, der er gennemsnitlig præmieret 2—3 Tyre aarlig, 1—2 Samlinger af Malkekøer og nogle faa enkelte Køer.

For Køernes og Kviernes vedkommende var der indtil 1868 kun Tale om enkelte Individer; af saadanne præmieredes i de første 30 Aar gennemsnitlig 15—16 Stk.; men herefter stiger Antallet stærkt, saa det i 1893 naaer højest op, nemlig til 58 enkelte Køer og Kvier tilsammen. Der var anmeldt 64 i 1880, 111 i 1890 og 90 i 1903, heraf er de 36 røde. Udviklingen er gaaet i Retning af, at der fra de større Besætninger kun møder Samlinger, og de enkelte Køer og Kvier væsentlig kun møder i Afdelingen for Husmandskøer. Af Bestemmelser vedrørende denne Afdeling vedtoges 1861, at der ved Præmiering af Køerne skulde tages Hensyn til, om Præmietagerne benyttede de destignonske Mælkefade, og da Samlingerne op-

toges, bestemmes det, at en enkelt Ko kun kan faa Præmie, mod at Ejeren forpligter sig til at holde den til en af Foreningen præmiebelønnet Tyr.

Samlinger af Malkekvæg optages i 1868, og til en Samling forlangtes først 3 Køer og 1 Kvie af en Familie, senere af en Race og af eget Tillæg. Denne Afdeling var i Begyndelsen kun meget lille; første Aar præmieredes 2 Samlinger — den ene tilhørte Chr. Andersen, Ondrup, og den anden Sejer Mikkelsen, Bjergager —; andet Aar ligeledes 2, tredie Aar kun 1 og dernæst i en halv Snes Aar 2—3; men sidst i 70-erne stiger Tallet til 8, i 80-erne naas op til 13 og sidst i 90-erne til tæt ved 30 præmierede Kosamlinger. Samlinger af jydsk Malkekvæg har nu i en Aarrække udgjort Skuets bedste Afdeling. Der var anmeldt 13 Kosamlinger i 1880, 23 i 1890 og 38 i 1903.

Af Væddere og Faar blev de første 25 Aar præmieret 3—5 Stkr., i de sidste 25 Aar gennemsnitlig en halv Snes; der var anmeldt 13 i 1880, 29 i 1890 og 32 i 1903.

Svinene naaede man først at faa med ved det 2. Dyrskue; enten vilde disse ikke rigtig til at vise sig paa Skuet, eller ogsaa fandt man ikke de fremstillede gode nok før 1880; thi indtil da præmieredes nogle Aar slet ingen, andre Aar et, de fleste Aar et Par Stykker. I 1880 fremstilledes 9, hvoraf 6 fik Anerkendelse, 1890 fremstilledes 40 og anerkendtes 16 og i 1903 er 63 anmeldte. Heller ikke blandt Svinene er der spurgt meget om Racen, først i de aller sidste Aar deles de i Yorkshire- og Landsvin.

Biavlen haves Opmærksomheden tidlig henvendt paa, idet man allerede 1854 bestemte, at der, hvis der kunde blive Penge til overs fra andre Afdelinger, maatte

anvendes indtil 10 Rd. til Præmier til de Medlemmer, der bevisligt havde overvintret de fleste Bistader. Paa denne Maade bruges en lille Sum i 13—14 Aar, men Sagen glider saa ud af Dyrskueprogrammerne og tages først op i 1891, da man begynder at præmiere Biavlsprodukterne.

1882 bevilges 20 Kr. til en Fjerkræudstilling, som afholdes sammen med Dyrskuet, og i dette og de følgende 3 Aar pryder og opliver Hønsene Dyrskuet, derefter maa de et Par Aar blive hjemme, men fra 1888 har det lille rentable Husdyr haft sin faste Plads paa Skuerne.

Endnu en Husdyrart er præmieret paa Foreningens Skuer, nemlig Gederne, men kun i Aaret 1885 og med et Beløb paa 20 Kr.

Redskaber og Maskiner er fra 1881 et Led i Dyrskuet; dette Aar bevilgedes nemlig 50 Kr. til Præmiering af Landbrugsredskaber fremstillede af Haandværkere eller Fabrikanter i Hads Herred; ogsaa andre kunde fremstille, men ikke tilkendes Præmie. Der er siden præmieret nogle faa Stykker Redskaber aarlig; men har dette end ikke haft megen Betydning, saa har det givet Anledning til, at der efterhaanden er bleven en ret fyldig Udstilling af saavel mere kendte som nyere Redskaber og Maskiner m. m.

I Aarene 1862 til 1873 findes ved hvert Dyrskue en lille Smørudstilling, men dette ophører, da man begynder paa Vinter-Smørudstillingerne.

Endelig var der ved Skuet i 1872 udstillet lidt Husflidsarbejde, men først fra 1890 bliver der en stadig Fremstilling heraf.

I de sidste Aar er anvendt mindre Beløb til Præmier for god Mønstring saavel af Hingste som af Tyre.

Ved Dyrskuet den 24. Juni 1853 virkede **et** Dommerhold, den saakaldte Besigtigelseskommission; til Dyrskuet den 24. Juni 1903 staar **tyve** Bedømmelseskommiteer parate til at tage fat.

Indtil 1865 havde ogsaa andre end Selskabets Medlemmer kunnet konkurrere til Præmie; men disse Ikke-Medlemmer blev da afkortet noget i Præmiebeløbet.

I 1868 forhandles første Gang om at gøre Dyrskuedagen til en Festdag, og medens man Aaret forud kun har brugt 16 Rd., har man dette Aar brugt 27 Rd. til Musik under Dyrskuet.

1872 finder Præmieuddelingen første Gang Sted fra en til dette Øjemed opført Tribune paa Dyrskuepladsen.

Indtegningspenge til Dyrskuet tages første Gang i 1881, nemlig 50 Øre pr. Nr.

Lykkehjulet drejes første Gang i 1893.

Ved Omtalen af Dyrskuerne bør ogsaa nævnes, at der foruden den almindelige Præmiering i en Aarrække er uddelt Rejseunderstøttelse til Dyr, der fandtes værdige til at sendes til Landmandsforsamlinger eller til Foreningen af jydske Landboforeningers Fællesskuer.

Rammen om et Dyrskue er ogsaa af Betydning, og i saa Henseende har Landboforeningen været overmaade heldig stillet, idet Hofjægermester E. v. HOLSTEIN-RATHLOU i en lang Aarrække beredvilligt har overladt Foreningen den smukke og fortrinlige Plads til Dyrskuet.

Ved de 49 Dyrskuer er der uddelt Præmier til et sam-

let Beløb af 63,290 Kr.; heraf har Statstilskuddet udgjort 26,175 Kr., og af Foreningens egne Midler er altsaa brugt 37,115 Kr.

Til Belysning af Præmiebeløbets Størrelse til forskellige Tider kan anføres:

1853	ialt Kr.	382	heraf	Statstilskud	Kr. 191,
1858	- -	492	-	—	- 240,
1863	- -	508	-	—	- 174,
1868	- -	588	-	—	- 172,
1873	- -	616	-	—	- 160,
1878	- -	631	-	—	- 180,
1883	- -	1003	-	—	- 317,
1888	- -	1906	-	—	- 900,
1893	- -	3058	-	—	- 1150,
1898	- -	3086	-	—	- 1500,
1902	- -	3391	-	—	- 1100.

Udstillinger.

I Sammenligning med Udstillingerne af Dyr er det kun faa og spredte Udstillinger af anden Art, Landboforeningen har ladet afholde i de 50 Aar.

Som nævnt under Omtalen af Dyrskuerne afholdtes i Aarene fra 1862 til 1873 en mindre Smørudstilling sammen med disse. Sagen kom i Gang derved, at den daværende Formand, V. v. HOLSTEIN-RATHLOU, de første Aar skænkede et lille Beløb til 2 Præmier for Smør. Der var udstillet 31 Mærker, og Præmietagerne dette første Aar var N. LETH, Damgaard, og SEJER MIKKELSEN, Bjerager. Næste Aar bevilgedes et Beløb af Foreningens egne Midler til Præmier, og saalænge disse Udstillinger fortsættes, bruges fra 10—30 Rd. til Præmier; kneb det haardt for Foreningens Kasse, blev Pengene skaffede ved frivillige Bidrag — hyppigt skænkede af v. Holstein-Rathlou.

Det er kun meget faa Steder i Landet, at man saa tidlig har Tanken henvendt paa Forbedring af Smørret, og disse første Smørudstillinger, der ligesom var Forløbere for

de i 70-erne saa almindelige Vinter-Smørudstillinger, har sikkert givet deres gode Bidrag til, at man i denne Egn har faaet begyndt noget tidligere end mange andre Steder paa Forbedring af Smørret paa Bøndergaardene.

Af **Vinter-Smørudstillinger** afholdt Landboforeningen en Række fra Midten af 70-erne til hen i 80-erne, men allerede 1868 havde Landboforeningen givet 25 Rd. til en Vinter-Smørudstilling i Aarhus. Denne var den første Vinter-Smørudstilling i Danmark, vistnok i hele Verden. — Ved den første Udstilling i Odder i 1875 var udstillet 18 Mærker; det oplyses ikke, hvor mange der fik Præmie, men af de 96 **Rd.**, der var bevilget (tildels skænket af forskellige) hertil, uddeltes kun de 96 **Kr.**, fordi man fandt Udstillingen for lille. Til den næste Udstilling i 1877 havde V. v. Holstein-Rathlou skænket 100 Kr. til Præmier, og et lignende Beløb anvender Foreningen i Reglen til de følgende. Der udstilles gennemsnitlig 25—30 Mærker aarlig, og den ene Trediedel faar i Reglen Præmie. Efter Bedømmelsen blev stadig givet en Oversigt over Udstillingerne og indledet Diskussioner om Spørgsmaal, Mejeridriften vedrørende.

Husflidsudstillingerne begyndte ligesom Smørudstillingerne med at være knyttede til Dyrskuerne, men kun et enkelt Aar, nemlig 1872. I April Maaned 1873 holdes den første selvstændige Husflidsudstilling. Om denne meddeles iøvrigt intet ud over, at der brugtes 20 Rd. til Præmier. Den anden og sidste af disse Udstillinger af Husflidsgenstande alene afholdtes den 27. og 28. Marts 1874, og Datidens Syn herpaa vil fremgaa af følgende, der er tilført Protokollen:

„Skønt Udstillingen ikke kunde kaldes meget stor, maatte man dog, naar der tages Hensyn til vor Egns Udvikling, som jo gaar rask fremad og lægger saa megen Beslag paa Arbejdet i andre Retninger, være meget tilfreds med samme, da saavel Udstillernes Antal som de fremstillede Genstande vidnede om ikke saa liden Fremgang siden forrige Aar.

Præmier blev uddelte til 42 Udstillere, dels for kvindelige og dels for mandlige Arbejder, til et Beløb af 44 Rd., desuden blev 14 Udstillere tildelt hæderlig Omtale med Diplom.

Udstillingen, som overværedes af et meget stort Antal Besøgende, var forbundet med en Bortlodning af de udstillede Genstande, som ønskedes solgte, hvilket havde en saa heldig Fremgang, at næsten alt blev afsat.

Ved Præmieuddelingen, hvormed Udstillingen sluttede, henvendte Landboforeningens Formand nogle Ord til Forsamlingen, hvorved han udviklede Husflidens Betydning for vor Egn, navnlig som en gavnlig og nyttig Anvendelse af ledige Timer, som ellers mangen Gang, navnlig blandt Bondestanden om Vinteren, faar en mindre heldig Anvendelse."

Udstilling af **Sædekorn, Rodfrugter, Frugt og Husflid** afholdes i Aarene 1892 og 93, begge Aar 2 Dage sidst i November. Dette var 2 betydelige Udstillinger med 400—450 Katalognumre. Der blev begge Aar holdt Foredrag under Udstillingen, og denne sluttede med Fællesspisning og Bal for Foreningens Medlemmer. Der uddeltes Diplomer, dels med og dels uden Penge, for de udstillede Genstande.

Det store Antal Varieteter og Stammer af Sædekorn og Roer, der var udstillet, vidner om, at man i Hads Herred flittigt har prøvet de forskellige nye Plantevarieteter. Der blev saaledes uddelt Diplom for følgende Kornvarieteter: „Chevalier Byg", „Lerchenborg Byg", „Juvel Byg", „Fynsk 2-r. Byg og 6-r. Byg", „Beseler Havre", „Isgaard Havre", „Øhavre" og „Sort Sværdhavre", „Schlanstädter Rug" og „Kæmperug" samt „Squarehead Hvede", endvidere „Viktoria Ærter" og „Faerbeards nonparail". Af Runkelroer: „Gylling Flaske", „Ørslev Flaske", „Eckendorfer", „Elvetham" og „Barres"; af Gulerødder: „Stensballe", „Champion", „Valery" og „White Belgian"; af Turnips: „Bortfeldter", „Yellow Tankard", „Grey Stone" og „Dales Hybrid"; af Kartofler: „Magnum bonum". „Æggeblomme" og „Rosenkartoffel".

Diskussions- og Foredragsmøder.

Efteraaret 1861 bragte den daværende Formand, Tiendekommissær Andersen, Morsholt, i Forslag, at Selskabet foruden sin øvrige Virksomhed skulde forsøge paa lig andre landøkonomiske Selskaber at holde enkelte D i s k u s s i o n s m ø d e r, og i Foraaret 1862 udarbejdedes nærmere Regler for disse Møder. Den samme Aar valgte nye Formand, Stamhusbesidder V. v. Holstein-Rathlou, lagde for med — som nedenstaaende Oversigt viser — hele 3 Emner.

I de følgende Aar kaster man sig med megen Iver over denne Sag. Et Diskussionsmøde kommer i Gang paa den Maade, at et Medlem, som ønsker et eller andet almindeligt praktisk Spørgsmaal belyst, fremsætter det til Diskussion, enten forud for et Møde eller paa selve Mødet. Ofte bliver Spørgsmaalet kun fremsat, og bliver det indledet, sker det ganske kort; Diskussionen former sig da saaledes, at de

Medlemmer, der har Erfaringer paa det paagældende Omraade, fremsætter disse til gensidig Belæring. Det er først hen i Slutningen af 60-erne, at der bliver Tale om Foredrag i den Forstand, som disse nu kendes, og med fremmede Talere. En Tid lang gaar Foredragsmøder og Diskussionsmøder Side om Side, senere sygner de egentlige Diskussionsmøder hen, og Diskussionen indskrænker sig til den, der føres efter de afholdte Foredrag; men denne har haft Ord for at være livlig, undertiden meget livlig — i Hads Herred. I de allersidste Aar er imidlertid Diskussionsmøderne med Selskabets egne Medlemmer som ordførende og i samme Form som i „gamle Dage" med stort Held taget op igen.

Møderne er i Reglen holdt i Odder By, kun i enkelte Tilfælde har det været saakaldte Rækkeforedrag ude i Kredsen. I de senere Aar er jævnlig afholdt Foredragsmøder med 2—3 Talere samme Dag, og det synes, som denne Form for Møderne — foruden de nævnte Diskussionsmøder — samler de fleste Tilhørere.

I det hele er afholdt et meget stort Antal Diskussions- og Foredragsmøder, og disse har gennemgaaende været meget godt besøgte. Hvormange spirekraftige Frø, der her er udsaaede, og hvor rige Frugter, der er avlet her efter, lader sig ikke paavise, men sikkert har denne Side af Landboforeningens Virksomhed givet et meget betydeligt Bidrag til hele den store Udvikling, der er foregaaet i det sidste halve Aarhundrede.

Den efterfølgende Oversigt over de vigtigste af de i Tidens Løb behandlede Spørgsmaal er et Stykke levende Landbrugshistorie, der fortæller om, hvad der gennem de

50 Aar har staaet paa Landbrugets Dagsorden og giver et godt Billed af den hastige Udvikling i denne Periode.

Emner	Indledere
1862. Hvorledes bør en alm. Bondegaard i vor nærmeste Omegn drives for at give det størst mulige Udbytte?	Stamhusbesidder V.v. Holstein-Rathlou.
I hvilket Forhold bør Besætningen staa til hinanden, navnlig Heste og Kreaturer?	Samme.
Hvorledes kan hos Bonden i Almindelighed frembringes et bedre Produkt af Smør end hidtil?	Samme.
1863. Hvorledes bør Overgangen være fra de nu brugelige Driftsformer til den anbefalede 8 Marks Drift?	Forpagter Jensen, Rodstenseje.
Hvorledes betaler Kraftfodring af Malkekøer sig, og i hvilket Forhold staar de forskellige Kornsorters Foderværdi til hinanden under de nuværende Korn- og Smørpriser.	V.v. Holstein-Rathlou.
Hvad kan der gøres for at drage større Fordel af vor Gødning med Hensyn til: 1. Behandlingen i Møddingsstedet,	Proprietær Krohn, Gyllingnæs.

	Emner	Indledere
	2. Maaden og Tiden den anvendes paa, 3. Pladsen i Sædskiftet.	
	Hvilken Behandling af Jorden er fordelagtigst til de hos os dyrkede Bygsorter?	Forpagter Møller, Gylling.
1865.	Hvorledes kan man virke hen til at frembringe godt og holdbart Smør?	Gæstgiver Holck, Odder.
	Hvorledes opdrættes Kalve bedst, saaledes at de kunne udvikle sig til gode Malkekøer?	Møller Kjørboe, Skjægs Mølle.
	Kan det landøkonomiske Selskab ikke virke hen til, at en Landmandsbørs oprettes i Aarhus, hvor Landmændene kan afhænde deres Produkter til den fordelagtigste Pris?	Gaardejer N. Jensen, Odder Sander.
	Saar man i Almindelighed ikke for tykt og betjener sig af for daarligt Sædekorn?	Gaardejer J. Jensen, Gylling.
1866.	Kan man antage, at den unge Kvinde paa Landet bliver tilstrækkelig uddannet til sin Gerning i det huslige Liv?	Justitsraad Rehling, Odder.
	Er Almueskolevæsenet paa Landet tilfredsstillende ordnet?	Skolebest. Boyesen.
	Kan det tilraades at drive Roedyrkning efter en større Maalestok?	Forpagter la Cour, Odder.

	Emner	Indledere
	Kan Brakken undværes? (Forsamlingen mente Nej.)	Gæstgiver Holck, Odder.
	Er det tilraadeligt at reolpløje?	Samme.
	Hvorledes tilbringer Ungdommen Vinteraftenerne, og kan Selskabet ikke virke hen til Udbredelse af landøkonomiske Skrifter? (Bevilgedes 35 Rd. til Indkøb af „Landøkonomisk Tidende" og Lacoppidans Agerdyrkningslære).	Jens Nygaard, Boulstrup.
	Skal man ved Forædling af Kreaturer ikke tage Hensyn til Kødracen i Forening med Malkeracen? (Forsamlingen „vedtog", at man strengt burde holde Racerne hver for sig).	Rasmus Thomsen, Randlev.
1867.	Er det tilraadeligt at dyrke Handelsplanter i det mindre Landbrug?	Forpagter la Cour, Odder.
	Overrisling af Enge.	?
	Ved hvilken Varmegrad ved Smørkærningen opnaas det bedste Udbytte og den bedste Kvalitet?	Forpagter Møller, Gylling.
	Bliver Gødningen i Reglen ikke for grundt nedpløjet?	Skovrider Schrøder, Rathlousdal.

	Emner	Indledere
	Kan det under de nuværende høje Kornpriser betale sig at fodre stærkt? (Forsamlingen mente, at det dog var nødvendigt at opfodre en Del af sin Avl, da Jorden ellers vilde gaa ud af Kraft).	KammerraadKjørboe, Skægs Mølle.
1868.	Kan det betale sig at dyrke Rodfrugter?	Forpagter Jakobsen, Norslund.
	De kunstige Gødningers Bestanddele.	Højskoleforstander Andersen, Saksild.
	Hvad er Grunden til, at vi har saa mange daarlige Græsmarker?	?
	Kreaturernes Fodring.	Dyrlæge Mørup, Odder.
1869.	Det fordelagtige i at kraftfodre Malkekøerne.	Gæstgiver Holck, Odder.
	Forskellige Foderstoffers kemiske Sammensætning.	Højskoleforstander Andersen, Saksild.
	Ved de fleste af Møderne i Vinteren 1869—70 diskuteres Spørgsmaalet om en Bondegaards Drift, og der nedsættes et Udvalg, som opfordres til at skrive en længere Afhandling om, hvad man under Diskussionen om denne Sag havde tilegnet sig.	

Emner	Indledere
1870. Hvad kan der gøres for at skaffe den arbejdende Klasse, navnlig Kvinder og Børn, mere Fortjeneste?	V.v. Holstein-Rathlou.
Er Følfoden i Tiltagende i denne Egn, og hvad kan der gøres for dens Udryddelse.	Proprietær Voigt, Svejgaard.
Paa hvilken Tid af Aaret er det fordelagtigst at have sine Køer til at kælve? (Forsamlingen svarede: Maanederne December og Januar).	Samme.
1871. Om Udryddelse af Følfod.	Højskoleforstander Andersen.
1872. Om Husflid.	Lærer Rom, Føvling.
Om Engvanding.	Højskoleforstander Andersen.
Om Ostetilberedning.	ForpagterRasmussen, Morsholt.
1873. Om Kløvertræthed.	Gæstgiver Holck.
Om Kvægfedning.	Møller Troldal.
Kan Renbrakken undværes? (Paa denne Egns stærke Jorder maatte man holde paa Renbrak, idet man formente, at den tilstedeværende Arbejdskraft langtfra vilde være tilstrækkelig, hvis Roedyrkningen blev mere almindelig).	Graa Mølle ?

	Emner	Indledere
	Er det rigtigt at krydse vort jydske Kvæg med fremmede Racer, navnlig med Korthorn?	?
1874.	Er det absolut nødvendigt for Landmanden at indrette Vandmejerier?	Proprietær Voigt, Svejgaard.
1875.	Hvad kan der gøres for at avle bedre Maltbyg paa denne Egn?	Købmand Raupach, Odder.
1876.	Er Sammenstaldfodring fordelagtig?	Forvalter Piper, Rathlousdal.
	RadsaaningensBetydning her paa Egnen.	Forpagter Bay, Gersdorffslund.
	Is- og Vandmejerier sammenlignet med Bøttemejerier.	Forpagter Jakobsen, Norslund.
	Kan der paavises Grunde til den hyppige Kastning blandt Køerne?	Forvalter Piper.
	Hvorledes opdrættes og fedes Svinene fordelagtigst?	Forpagter Bay.
	Malkekvægets Fodring Sommer og Vinter.	Forvalter Schmidt.
1877.	Tilberedning af Skummetmælksost.	Forpagter Jakobsen, Norslund.
	Landmændenes vigtigste Opgaver.	Forvalter Schmidt.
	Sædarternes Forædling.	Forpagter Jakobsen, Norslunde.
1878.	Læplantning om Huse og Gaarde.	Skovrider Schrøder, Frederiksdal.

	Emner	Indledere
	Malkekvægets Vinterfodring.	Konsulent Jessen, København.
1879.	Tillæg og Opdræt af Malkekvæg.	Forvalter Hessellund, Rodstenseje.
	Sædskiftet.	Landbrugskandidat Schmidt.
	Gødningens Produktion og Behandling.	Samme.
1880.	Landøkonomi i Almindelighed.	Forpagter Hessellund, Thorstedlund.
	Forskellige Græsarter.	Gdr. H. Hessellund, Boulstrup.
	Husdyravlens Betydning.	Landbrugsk. Schmidt, København.
	Landbrug og Industri.	Lærer Petersen.
	Malkekvægets Fodring med særligt Hensyn til Gødningsproduktionen.	Forstander N. Petersen Ladelund.
1881.	Mejeridriften paa de mindre Gaarde.	Mejeriassistent Thuesen.
	Hvilket Fremskridt kan det lønne sig bedst at foretage i den nærmeste Fremtid?	Landbrugskandidat Schmidt.
	Hvorledes faar Husmanden et større Udbytte af sin Jord?	Lærer Petersen.
	Biavlen og dens Betydning for Landbruget.	Gaardejer Jakobsen, Andkjær.
1882.	Dyrkning af Rodfrugter, særlig Sukkerroer.	Samme.

	Emner	Indledere
	Oprettelsen af Fællesmejerier. (I Diskussionen herom anbefalede Jakobsen, Andkjær, Andelssystemet).	Gaardejer Visting, Gylling.
	Brugen af kunstige Foderstoffer, og hvad der kan gøres for at sikre sig disse i god Tilstand.	H. Hessellund, Boulstrup.
	Frøavl.	Lærer Dreyer, Bramdrup.
1883.	Forskellen mellem det ældre og det nyere Landbrug.	Jakobsen, Andkjær.
	Det mindre Landbrug.	Direktør St. Nyeland, Vilvorde.
	Græsblandinger.	Havebrugskandidat E. E. Mortensen.
	Plantedyrkning i Mark og Have.	St. Nyeland.
1884.	Fællesmejeriernes Betydning for det mindre Jordbrug.	Jakobsen, Andkjær.
	Kvægets Røgt og Pleje.	Landbrugsk. Iversen, Dragebjergvig.
	Fælles- og Andelsmejerier.	Konsulent Hansen, Rudkøbing.
1885.	Kalveopdrætning.	Jakobsen, Andkjær.
	Sammenstaldfodring.	Rasm. Nielsen, Lundbæk.
	Grundregler for Hestens og Kvægets Udvikling.	Dyrlæge Berg, Varde.

	Emner	Indledere
	Hovedtræk af vort Landbrugs Udvikling i de sidste Par Menneskealdre.	Landbrugslærer R. P. Børup, Lyngby.
1886.	Svarer de danske Jordbrugeres Uddannelse til Tidens Krav?	Lærer S. P. Jensen, Lyngby.
	Hesteavl og Hesteopdræt.	Dyrlæge Sørensen. Odense.
	Oprettelse af Foderstof-Indkøbsforeninger.	Konsulent Hansen, Horsens.
1887.	Oprettelse af Kvægavlsforeninger.	Samme.
	Betaling af Mælken efter Fedtindhold.	Assistent Petersen, Ladelund.
1888.	Hesteopdræt og Hesteavlsforeninger.	Statskonsulent Jensen, København.
	Det lille Landbrugs Udvikling.	Redaktør Oehlerich.
	Andelsforetagender paa Landbrugets Omraade.	Seminarieforstander Boyesen, Gedved.
	Slagterisvinets Opdræt og Fedning.	Redaktør Laurits Jørgensen.
1889.	Malkekvægets økonomiske Fodring og Pleje.	Forst. Jørg. Petersen, Dalum.
	Om Tuberkulosen hos Husdyrene.	Dyrlæge Nielsen, Aarhus.
1890.	Hesteopdræt.	Statskonsulent Jensen, København.
	Svineavl.	Statskons. Mørkeberg, København.

	Emner	Indledere
	Det mindre Landbrug.	Hans Knudsen, Landsgrav.
1891.	Det jydske Kvægs Udvikling.	Forstander Tuxen.
	Havevæsen.	StatskonsulentRiedel.
	Paa hvilke Principper bør et velledet Hesteopdræt baseres?	Dyrlæge Sander Larsen.
1892.	Økonomisk Fodring og dennes Betydning for Kvægholdets Rentabilitet.	Landbrugsk. Iversen.
1893.	Prioritetsgælden.	Lærer Nielsen, Rude.
	Direkte eller indirekte Statsskatter.	P. Boyesen, Gedved.
1894.	Hvorledes bør Malkekvæget heldigst fodres under de nuværende Forhold.	Forst. Jørg. Petersen, Dalum.
	Kan Helbrak undværes og ved hvilke Midler bør den erstattes.	Gdr. A. Nielsen, Svejstrup Østergaard.
	Redskaber til Jordens Behandling.	Statskons. Dencker, København.
1895.	Rationel Hønseridrift.	Lærer Fr. Møller.
	Undersøgelse af enkelte Køers Mælk.	Assist. P. Gommesen, Thisted.
	Rentabelt Hønsehold.	Lærer Madsen, Højlund.
1896.	Rentabelt Svinehold.	Kancelliraad Sander Larsen.
	Vore Dyrskuer og disses heldigste Ordning og Betydning for den jydske Husdyravl.	Redaktionssekretær Bertel Jensen, Aalborg.

	Emner	Indledere
	Guldmøntfoden og Bimetallismen.	Jægermester Ræder, Palstrup.
1897.	Er den Uddannelse, som unge Mænd og Kvinder i Almindelighed faar til Nutidslandbruget, fyldestgørende.	Gdr. A. Nielsen, Svejstrup Østergaard.
	Drives vore Mejerier med forsvarlig Økonomi?	Statskons. Dencker, København.
	Mælkens Produktion og Behandling i Hjemmene.	Statskonsulent Nissen-Dall, Fredericia
	Oprettelse af Kontrolforeninger.	Forstander Tuxen, Malling.
1898.	Nærliggende Midler til Forøgelse af Landbrugets Indtægter. (5 Foredrag i Kredsen).	Gdr. A. Nielsen, Svejstrup Østergaard.
1899.	Rodfrugtdyrkning.	Gdr. M. S. Holm, Samsø.
	Landbygningernes Sikring mod Lynild.	Højskolel. J. Appel, Askov.
	Betingelser for et lønnende og sikkert Fremskridt i Planteavlen.	Statskonsulent Fr. Hansen, Askov.
1900.	Husmandsskolen.	Højskolelærer Nielsen Klodskov.
	Tyendesparesagen.	Husejer P. Petersen, Lem.
1901.	Landboforeningernes Arbejde i Nutid og Fremtid.	Konsulent S. P. Petersen.
	Unge Landmænds Uddannelse.	Forstander J.P.Nyboe, Ødum.

	Emner	Indledere
	Ledes Svineavlscentrerne i en med Landbrugets Tarv for Øje heldig Retning.	Gdr. H. Hessellund, Boulstrup.
	Regnskabsføring i Landbruget.	Lærer M. Laursen, Eriksminde.
	Sædskiftet og dets Betydning for Jordens Renholdelse og Gødningskraft.	Landbrl. N.A.Hansen, Dalum.
	Betydningen af at Planteavlen er afpasset efter Husdyrbruget	Gdr M. S. Holm, Samsø.
	Gødningens Behandling og Brug.	KonsulentHenneberg, Blaabærhus.
1902.	Malkekvægets Vinterfodring.	Forstander S. Holm, Forsinge.
	Er Tiden inde til Brakkens Afskaffelse.	Landbrl. H. P. Larsen, Malling.
	Hvad skal vi saa i vore Marker?	Forpagter H. Jensen, Nølev Hovgaard.
	Den striboltske Kritik.	Forstander Tuxen, Malling.
	Hvorfor giver de Køer, der kælver om Efteraaret, mere Mælk end de, der kælver om Foraaret.	Landbrl. H. P. Larsen, Malling.
	Jordens Foraarsbehandling.	Gdr. A. Nielsen, Svejstrup Østergaard.
	Hvorledes kan Landboforeningerne bedst udnytte den nye Husdyrlov?	Konsulent Petersen, Aarhus.

	Emner	Indledere
	Husholdningskursus.	Gaardejer M. Yding, Torrild, og Frk. Rasmussen.
	Fremskaffelsen af godt Sædekorn.	Forst. H. P. Larsen, Malling.
	Regnskabsføring i Landbruget.	Fattiggaardbest. Busk, Snærrild.
	Hvorledes faar vi et større Udbytte af vore Roemarker?	Gdr. S. Vestergaard, Fensholt.
1903.	Forholdet mellem Planteavlen og Husdyrbruget. (2 Foredrag i Kredsen).	Grd. M. S. Holm, Samsø.
	Sygdomme hos Landbrugsplanterne.	Statskons. K. Hansen, Lyngby.

Husmandsbruget.

At støtte og særlig at opmuntre Husmændene til at dyrke deres Lodder „ypperligt" har siden 1872 været et fast Led i Landboforeningens Virksomhed. Dette Aar blev det vedtaget at give 3 Præmier paa henholdsvis 10, 8 og 6 Rd. for „de med Spade dyrkede Huslodder"; men førend Sagen føres ud i Livet, bliver den Genstand for en ny Behandling, og de 24 Rd. forøges til 300, idet Foreningen selv yder 68, Stamhusbesidder v. Holstein-Rathlou skænker 18, forskellige Mænd sammenskyder 14, og der modtages 200 fra Staten, ligesom ogsaa Udtrykket „med Spade dyrkede . . " forandres til det smukke og meget sigende Udtryk „ypperligt dyrkede". Der uddeltes 13 Præmier, men af Pengene bruges kun 201 Rd., Resten gemmes til næste Aar.

De to Husmænd, der dette første Aar fik Præmie af 1. Klasse, var Væver RASMUS NIELSEN, Gylling Skov.

> „har gravet og planmæssigt anlagt sit Avlsbrug efter særdeles gode Grundsætninger; det udførte Arbejde viser gode Frugter. Hele Bedriften kan anbefales til Efterligning".

og Snedker JENS PETER PETERSEN, Bjerager,

„har udelukkende gravet, dyrker mange Rodfrugter. Hele Bedriften er udmærket".

„Efter Præmieuddelingen lykønskede Formanden Præmietagerne . . ., hvorefter det paa Forslag af v. Holstein-Rathlou enstemmigt vedtoges at optage de Husmænd, der havde faaet Præmie i Aar, som Medlemmer af Foreningen uden Betaling for et Aar".

Som her er smukt begyndt fortsættes med den gode Sag, og i de forløbne Aar er uddelt 821 Præmier til et samlet Beløb af 16,467 Kr.

Præmierne fordeler sig som Gennemsnit af 5 aarige Perioder saaledes:

	Antal præmierede Husmandsbrug		Præmiesum
	i 1. Kl.	ialt	Kr.
I 1872		13	402
1872—76		14	334
1877—81		17	370
1882—86		22	400
1887—91	5	29	503
1892—96	10	43	722
1897—1901	14	40	783
I 1902	20	41	915

Fra 1887 inddeles Præmierne i Klasser, og det er et sikkert Vidnesbyrd om de store Fremskridt, Husmandsbruget i forholdsvis kort Tid har gjort, at den Brøkdel af de præmierede Brug, der kommer i 1. Klasse, stiger fra en Femtedel i 1887 til over Halvdelen i 1902.

Sidste Aar blev oprettet en Elite-Klasse, hvori de Husmænd kan konkurrere, der har faaet Præmie af 1. Klasse saa ofte, at de ikke længere kan medtages i de almindelige Klasser.

Rejseunderstøttelse uddeles første Gang i 1890 og siden er aarlig uddelt en Understøttelse paa 20—25 Kr. til fra 10 til 20 Husmænd, som ønskede at deltage i de af „Foreningen af jydske Landboforeninger" arrangerede Fællesrejser.

Endvidere er i de senere Aar uddelt Understøttelse til nogle Husmænds Deltagelse i Havebrugs- og Landbrugskursus paa forskellige Skoler.

Til Støtte for Husmandsbruget har Landboforeningen i Aarene 1872—1902 ialt modtaget af Staten 14,720 Kr.

Driftslaan er ydet siden 1895. Dette har ogsaa været en Form for Præmiering, idet Laanene er givne under Forhold, hvor man skønnede, at de vilde gøre særlig Nytte og i Reglen til en bestemt Forbedring af Driften — ofte til Bygning af Ajlebeholder eller Møddingshus. Laanene er rentefrie, men skal tilbagebetales i 5 Aar.

I 1869 udtaler Etatsraad Hofmann Bang: „Et Lands Lykke kan ikke maales efter den Mængde Mennesker, der lever paa en Kvadratmil, men efter Mængden af s e l v s t æ n d i g e M e n n e s k e r thi Selvstændighed udgør en af de væsentligste Betingelser for baade Dannelse og den Sindets Ro og Ligevægt, uden hvilket Mennesket ikke føler sig lykkeligt". Og „Hads Herreds Landboforening" har været blandt de første til at hjælpe til Forbedring af Husmændenes Kaar og dermed skabe de selvstændige Hjem. Af de 20,000 Kr., som Staten i 1873 bevilger til Præmier for

ypperligt dyrkede Huslodder, er man saaledes straks parat til at søge sin Del, og Rundrejserne til de bedst dyrkede Lodder, det der er kaldt Husmandssagens K o n g s t a n k e, og som sikkert i de senere Aar mere end noget andet har bidraget til at fremme Husmandssagen, har Foreningen taget sig varmt af de sidste 12—13 Aar.

Betingelsen for, at en Forenings Støtte af Husmandssagen skal bære Frugter, er altid, at der hos Husmændene er Trang til og Modtagelighed for Oplysning og Fremgang, og dette har i rigt Maal været til Stede hos Husmændene i Hads Herred.

Hads Herreds Spare= og Laanekasse.

Efter at der en Tid havde været arbejdet for Oprettelsen af et Pengeinstitut i Egnen, blev der af Gaardejer P. Mortensen, Gylling, paa et Møde i Selskabet den 6. Novbr. 1862 „stillet Forslag, om det ikke kunde være almennyttigt at oprette en Spare- og Laanekasse for Hads Herred, hvilket Forslag vandt Forsamlingens Bifald. Til at udarbejde Statutter blev nedsat et Udvalg". Allerede i samme Maaned kunde Udvalget forelægge et Udkast, dette der benævntes „Udkast til Love for Hads Herreds Spare- og Laanekasse, stiftet af det landøkonomiske Selskab for den søndre Del af Aarhus Amt", blev derefter forelagt for en Generalforsamling den 27. November 1862, hvor det efter nogen Diskussion og med en Del Ændringer vedtoges.

Spare- og Laanekassen er, som det hedder i Lovenes § 1, „hovedsagelig stiftet for at fremme Bondestandens, den ubemidlede mindre Avlsbrugers og den tjenende Klasses Vel" og „skønt det staar enhver frit for at gøre Indskud i

Kassen, vil Udlaan i Almindelighed ikkun ske til Bønder og mindre Avlsbrugere, fortrinsvis i Hads Herred, dog at Udlaan undtagelsesvis ogsaa kan tilstaas udenfor denne Kreds".

Sparekassens Virksomhed paabegyndtes straks paa Grundlag af de vedtagne Love, i hvis § 9 indeholdtes, at „hvad der betroes Kassen, garanteres ved det Fond, som den ved sine Omsætninger har indvunden og fremdeles opsamler, for saa vidt dette ikke anvendes efter § 18", hvilken sidste § giver Adgang til af det indvundne Fond at anvende mindre Beløb i almennyttige eller landøkonomiske Øjemed.

Bestyrelsen af Sparekassen overdroges til en Direktion bestaaende af 7 Medlemmer, som skulde vælges af en Generalforsamling i det landøkonomiske Selskab, og skulde denne Direktion, uagtet nævnte Selskab er Stifter af Sparekassen, bestyre Institutet selvstændig og ikke være undergiven nogen anden Krontrol, end den Lovene bestemmer.

Den først valgte Bestyrelse bestod af:

Stamhusbesidder V. v. Holstein-Rathlou, Rathlousdal.
Gæstgiver H. Holck, Odder,
Herredsfuldmægtig Knudsen, Odder,
Gaardejer P. Mortensen, Gylling,
Gaardejer P. Simonsen, Sander,
Proprietær H. C. Møller, Rodstenseje,
Godsforv. Terndrup, Rathlousdal,

sidstnævnte fungerede tillige som Regnskabsfører.

Sparekassens første Kontordag var den 17. Decbr. 1862 paa Odder Gæstgivergaard (Hotel „Phønix"), hvor Kontoret holdtes indtil 1872 eller mulig 1873, da det blev flyttet hen i den af Stamhusbesidder von Holstein-Rathlou opførte Bygning.

I 1872 tilbød Stamhusbesidder v. Holstein-Rathlou at skænke Sparekassen en Byggeplads med Have, saafremt Sparekassen vilde opføre en Bygning til Kontorlokale m. v., og et Par Maaneder senere tilbød Stamhusbesidderen for egen Regning at opføre en Bygning og deri indrette fornødne Lokaler til Sparekassen for en lille Lejeafgift, hvilket sidste Tilbud blev modtaget af Bestyrelsen for det landøkonomiske Selskab og Sparekassebestyrelsen.

Samme Aar blev Sparekassen endnu fastere knyttet til Landboforeningen, idet det vedtoges at give Landboforeningens Love følgende Tilføjelse:

> „Efterat Foreningen ved en Generalforsamling den 27. November 1862 har stiftet en Spare- og Laanekasse — kaldet „Hads Herreds Spare- og Laanekasse" — er disse tvende Institutioner saaledes forbundne med hinanden, at de ikke kunne skilles ad, saalænge Foreningen bestaar".

Omstaaende anføres for nogle Aar en Oversigt over de ved Regnskabsslutningen indestaaende Sparebeløb, Sparernes Antal, Indskudsrenten samt Reservefondens Størrelse.

Det vil heraf ses, at fra det første Aar stiger den indskudte Kapital med fra 20—50,000 Kr. aarlig indtil 1876, hvor den er naaet 588,177 Kr.; saa daler Sparernes Tilgodehavende stærkt i det følgende Par Aar og er i 1879 nede ved 307,198 Kr.; herefter kommer atter en næsten uafbrudt Stigning til 1899. Indtil dette Aar var Sparekassen nemlig det eneste Pengeinstitut i Odder, medens der rundt omkring i Sognene i Hads Herred i mange Aar har været oprettet Sognesparekasser, men det nævnte Aar oprettedes et andet Pengeinstitut i Odder, og dette maatte naturlig-

vis bevirke, at Indskudssummen er gaaet lidt tilbage i de sidste 3 Aar.

	Sparernes samlede Tilgodehavende Rd.	Antal Konti	Indskudsrente pCt	Reservefonden Rd.
1864	17,190	119	3½	71
1868	68,104	385	»	1,302
1869	85,973	480	4	1,748
1875	275,747	1008	»	4,873
	Kr.			Kr.
1876	588,177	1049	»	12,171
1879	307,198	835	»	15,562
1881	580,877	1031	»	17,060
1889	849,632	1546	3⅗	43,046
1894	1,100,647	1977	»	68,504
1899	1,223,061	2271	4	89,348
1900	1,185,581	2273	»	85,621
1901	1,068,812	2279	»	83,837
1902	1,063,918	2261	4½	90,179

Sparekassen har i de forløbne Aar givet Egnens Befolkning Adgang til paa en bekvem og frugtbringende Maade at hensætte Sparepenge, og har tillige støttet Befolkningen ved Ydelse af Laan mod Kaution eller Haandpant.

En mere direkte Fordel har Sparekassen ydet Egnen ved at bortgive ialt 17,965 Kr., hvoraf bl. a. til

Hads Herreds Landboforening ..... 14,000 Kr.
Hads Herreds Alderdomsunderstøttelseskasse ..... 400 -

Fondet for Husmændsdøtres Oplærelse i Mejerivæsen	100	Kr.
Søbade ved Hou for kirtelsvage Børn	1,225	-
Teknisk Skole i Odder.....	1,300	-
Hedeselskabet	280	-
Hjemmet for Vanføre.....	170	-

o. s. v.

Med Hensyn til Anbringelsen af de indestaaende Beløb oplyser Regnskabet pr. 31. Marts 1903.

Der var udlaant

mod 1. Prioritet i Landejendomme ca.	404,500	Kr.
mod 2. Prioritet i do. og Kaution...	95,000	-
mod Haandpant ca.....	35,000	-
mod Selvskyldnerkaution ca.....	400,000	-
mod Kommuners Garanti ell. lign. (Mejerilaan f. Eks.) ca.	52,000	-
anbragt i Jydske Landejendomsbesidderes Kreditforeningsobligationer	244,000	-
og i Banken ca.....	68,000	-

Det vil heraf fremgaa, at Sparekassen har fyldestgjort de Fordringer, der med Rette har kunnet kræves, og der er heller ingen Tvivl om, at den ogsaa i de kommende Tider vil kunne arbejde fremad i samme Spor til Nytte for Hads Herreds Befolkning, og denne vil sikkert forstaa, at „Hads Herreds Spare- og Laanekasse" er Befolkningens eget Pengeinstitut.

Sparekassens nuværende Formand er Gaardejer, Dmb., JENS NIELSEN, Sander, og Bogholder er Sagfører S. SEJERSEN, Odder.

Foreningens Formænd.

PROPRIETÆR, cand. pharm. **Niels Johannes Secher** til Faurgaard valgtes til Formand den Dag, Selskabet blev stiftet, og var dets Formand indtil han i 1856 forlod Egnen. N. J. Secher, der er født 1803, var Søn af Kammerraad Secher til Skafføgaard. I sin Ungdom var han ved Apothekervirksomhed, men da han blev gift — hans Hustru var en Datter af General Folsack til Gjesinggaard — købte han Faurgaard og nogle Aar senere tillige en Gaard i Ondrup, som lagdes ind under Faurgaard. Her kastede han sig nu med Iver over Landvæsenet. I Begyndelsen tog han noget upraktisk her paa,

men han søgte flittigt Raad hos sine ældre Naboer og arbejdede sig snart op til at blive anset for en af Datidens dygtigste Landmænd. Secher var Formand for Odder Sogns første Sogneforstanderskab, en Tid Landvæsenskommissær og Forligskommissær; i 1848 var han Delingsfører i Landestormen. Han døde i Gjellerup 1880.

***

Tiendekommissær **Rasmus Andersen** fra Morsholt, der ved Selskabets Stiftelse valgtes som Næstformand, blev 1856 Formand og fungerede som saadan til 1862. Han er født 1807, hans Fader var Møller Rasmus Andersen, Fillerup Overmølle. I sin Ungdom studerede han Jura, men købte i 40-erne Gaarden i Morsholt. Ved Siden af dennes Drift varetog han forskellige juridiske Forretninger, og ved sin Dygtighed og gode Økonomi forøgede han sin betydelige Arv, saa han ved sin Død kunde efterlade sig en stor Formue. Da alle hans Børn var døde som unge, brugte han det meste af sin Formue i velgørende Øjemed, til Legater o. lign. Han satte sig saaledes et smukt Eftermæle ved Oprettelsen af Alderdomsasylet (Kancelliraad Andersens Stiftelse i Odder). R. Andersen blev udnævnt til Kammerraad, senere til Kancelliraad; han forlod Egnen i 60-erne og levede sine sidste Aar i København.

***

Viggo von Holstein-Rathlou er født paa Rathlousdal 1821, han er anden Søn af Stamhusbesidder Niels Rosenkrantz v. Holstein-Rathlou. Som ung søgte han Latinskolen i Flensborg og studerede senere Theologi ved Universite-

terne i Heidelberg og Kiel, men blev afbrudt i Studierne ved Krigens Udbrud i 1848, idet han maatte rømme fra Kiel, da han nægtede at være Friskaresoldat. Ved sin Hjemkomst blev han Medstifter af og Chef for „de jydske Herregaardsskytter". I Krigen udmærkede han sig flere Gange, særlig ved Steppinge. Ved Revuen paa store Grundet Mark overrakte Kong Frederik VII ham egenhændig Ridderkorset. Efter Krigen tog han atter til Rathlousdal, hvor han 1851 ægtede sin ældre Broders Enke og var under den nuværende Stamhusbesidders Mindreaarighed Medlem af Administrationen for Stamhuset.

V. v. Holstein-Rathlou nærede stor Interesse for Landbruget og særlig for Haveanlæg; han anlagde Rathlousdals Have i sin nuværende Skikkelse. I det ene Aar fra Vinteren 1862 til Vinteren 1863, han var Formand for Selskabet, bragte han Diskussionsmøderne i Gang og indledede selv flere større Spørgsmaal. Baade som Formand og senere skænkede han større Beløb til Præmier, særlig for Smør. Han var en brav, elskværdig og godgørende Mand, der var agtet og afholdt af alle. Fra 1874 til sin Død 1884 boede han dels i København, dels paa Villa „Holsatia" ved Hou. 50 Aarsdagen for Affæren ved Steppinge — den 8. Aug. 1898 — rejstes ham ved frivillige Bidrag en Bautasten uden for Odder By.

***

Proprietær **Anton Peter Wilhelm Krohn** til Gyllingnæs var Selskabets Formand fra 1863, og til han 1865 afgik ved Døden. Han er født 1819 i Rudkøbing, hvor hans Fader var Toldkasserer. Som Landmand interesserede han sig særlig for Datidens store Grundarbejder som Rydning af

Kratskov og Fjærnelse af Sten samt Mergling og Dræning. Han var en alvorlig, rettænkende Mand, der fordrede af sine Medmennesker, at de skulde gøre deres Pligt, og han vaagede strængt over ikke selv at gøre Uret mod nogen.

***

Gæstgiver **Harald Holck,** Odder, var Medstifter af Selskabet og var dets Kasserer fra 1857, indtil han i 1865 valgtes til Formand. Han er Søn af Major Andreas v. Holck og født i Kalundborg 1814. H. Holck kom i sin Ungdom i Købmandslære, var en halv Snes Aar Købmand i Kalundborg og købte omkr. 1850 Odder Kro, hvor han foruden Gæstgiveriet i en Del Aar drev en stor Købmandsforretning. Han var en meget virksom Mand, der interesserede sig stærkt for alle Landbrugets forskellige Grene, og i den lange Aarrække, han var Formand for Selskabet — fra 1857 til 1872 — bragte han paa Diskussionsmøderne mange store Spørgsmaal paa Bane og bidrog stadig til at gøre Diskussionen alsidig. Han var tillige Medstifter af Sparekassen og i flere Aar Bestyrelsesmedlem heraf. Først i 80-erne solgte han Kroen (Hotel „Phønix") og levede i Aalborg til sin Død i 1894.

Proprietær **Ludvig Emil Voigt** til Sveigaard var Formand for Landboforeningen fra 1872 til 76. Han er født 1837 i Slesvig paa Godset Marienhof, som hans Fader ejede. Han købte Sveigaard i 1864. L. E. Voigt fortæller fra sin Formandstid:

„Jeg afløste som Formand Gæstgiver Holck, der i en Aarrække, til Trods for, at han ikke selv var Landmand, havde været Foreningens dygtige og meget afholdte Formand. Til Møderne samledes vi i Reglen i den skønneste Enighed og Gemytlighed. Kvægavlen og Mejeriprodukternes Forbedring var de stadige Diskussionsemner; de fleste talte om dem som den blinde om Farverne, men vi syntes alligevel alle at være forfærdelig kloge Folk.

Roedyrkningen var i sin allerførste Begyndelse. Der sporedes imidlertid hos de fleste en god Vilje til at lære og en levende Interesse for økonomisk Fremgang; man begyndte alle Vegne paa Forbedringer paa de nævnte Omraader. Det gik langsomt, men sikkert; thi man gik ikke videre, end man kunde betale efterhaanden, og naar en Forbedring var indført, var den ogsaa b e t a l t. Det er mere, end hvad man senere under Landbrugets rivende Udvikling har kunnet sige.

En af de vigtigste og mest følgerige Begivenheder i min Formandsperiode var Dannelsen af „Foreningen af jydske Landboforeninger". Kammerraad Kjørboe og jeg repræsenterede Hads Herreds Landboforening ved Mødet i Horsens".

L. E. Voigt bor nu paa Villa „Søvang" ved Skanderborg.

***

Kammerraad **Peter August Kjørboe** er født 1810 i Thorning Mølle ved Christiansfeldt. Som ung lærte han Landvæsen paa forkellige Gaarde i Sønderjylland bl. a. paa Beierholm, med hvis Ejer (en Hollænder van Laer) han gjorde en Tur til Holland. De kørte derned med egen Vogn, men van Laer solgte Køretøjet, og de maatte g a a tilbage til Haderslev. Faderen maatte tidlig sælge Thorning Mølle og fik da Skægs Mølle under Stamhuset Rathlousdal i Livsfæste. Da Faderen døde, maatte Peter August hjem og tog da med al sin Energi fat paa at ophjælpe Forholdene her, der var i høj Grad økonomisk vanskelige. Senere fik han selv Møllen samt en Bondegaard i Fæste og arbejdede her dygtigt og energisk i sin Bedrift, som han bragte paa Fode.

P. A. Kjørboe var en for sin Egn meget virksom Mand, der i Tidernes Løb røgtede en overordentlig stor Mængde offentlige Hverv, som han alle passede med den største Samvittighedsfuldhed, særlig i Krigsaaret 1864 ydede han sin By og Egn store Tjenester, som Befolkningen paaskønnede ved efter Krigen at skænke ham en smuk Gave. Han var Medstifter af Landboforeningen, var Medlem af dennes allerførste Besigtigelseskommission (Dyrskuedommere) havde i Aarenes Løb mange andre Hverv indenfor Landboforeningen, var fra 1863 Næstformand og valgtes 1876 med Akkla-

mation til Formand, hvilken Stilling han beklædte indtil 1886. Fra sin Virksomhed i Landboforeningen mindes han som den, hvis en Gang tagne Beslutninger ikke lod sig rokke, og ved sine drastige Bemærkninger og sit noget iltre Temperament virkede han ofte meget oplivende ved Møderne. 1886 udnævntes han til Æresmedlem af Landboforeningen.

Efter Krigen fik han Dannebrogsmændenes Hæderstegn, blev kort Tid efter udnævnt til Kammerraad og paa sin 80-aarige Fødselsdag til Ridder af Dannebrog. Det var tungt for den ivrige, virksomme Mand at maatte henleve sine sidste Aar som blind, idet Stær havde ødelagt begge hans Øjne. Han døde 1894.

***

Gaardejer **Jens Mortensen,** Ondrup, er født i Randlev Kulgrav i 1838. Han besøgte i sin Ungdom Saksild Højskole, derefter lærte han i 3 Aar Landvæsen under det kgl. danske Landhusholdningsselskab og var herefter en Del Aar Forvalter paa forskellige Gaarde. Han deltog i Krigen 1864. I 1867 købte han sin Gaard i Ondrup. — Jens Mortensen har i Tidens Løb haft en Mængde offentlige Hverv. Han har saaledes i mange Aar været Sogneraadsformand, i en Aarrække været i Bestyrelsen for Hads Ning Herreds Jernbane, var i 1880 Medstifter af Foreningen til Fællesindkøb af kontrollerede Foderstoffer og Landsthingsmand fra 90-98. For Landboforeningen virkede han som Sekretær fra 1880, til han i 1886 valgtes til Formand, hvilken Stilling han beklædte til 1892.

***

Kancelliraad **Søren Jensen**, Fensholt, er født 1838 i Fillerup, hvor hans Fader var Fæstegaardmand. Han besøgte i sin Ungdom Saksild Højskole og arbejdede siden hjemme. I 1866 overtog han Højsgaard i Fensholt. S. Jensen har i en Snes Aar været Sogneraadsformand og i en halv Snes Aar Medlem af Aarhus Amtsraad, og disse Virksomheder har han i særlig Grad interesseret sig for. Han har i en Del Aar været Medlem af Bestyrelsen for Sparekassen, var Sekretær i Landboforeningen fra 1886, derefter Formand fra 1892 til 96 og atter Formand fra 97 til 98. Søren Jensens Arbejde i det offentlige Liv har altid været præget af Punktlighed og af Interesse for det, han har haft med at gøre. Han udnævntes 1902 til Kancelliraad.

***

Gaardejer **Niels Jakobsen**, Andkjær, er født i Fillerup Mølle 1843. I sin Ungdom besøgte han Saksild og Oddense Højskoler samt gennemgik et to-aarigt Kursus paa den classenske Agerbrugsskole paa Næsgaard, var derefter nogle Aar Forvalter og forpagtede 1868 Norslund. Her begyndte han straks paa den Virksomhed, hvori han i Aarenes Løb har lagt et saa stort og betydeligt Arbejde, idet han allerede samme Aar indrettede et fuldstændigt Mejeri efter det holstenske System og Aaret efter det første Vandmejeri i Jylland; samme Aar fik han Broncemedaille for Smør ved Landmandsforsamlingen i København. De følgende Aar var Jakobsen en sikker Præmietager ved de jydske Smørudstillinger, og sidste Aar, han udstillede Smør, nemlig i Aarhus 1881, fik han Landboforeningens Ærespræmie. Det første Skridt i Danmark i Retning af Bestemmelse af Smørmæng-

den i enkelte Køers Mælk blev foretaget af Jakobsen, idet han i 1873 fik Patent paa sit Prøvekærneapparat. Dette vakte straks betydelig Opmærksomhed baade herhjemme og i Udlandet, blev tilkendt Sølvmedaille ved Landmandsforsamlingen i Viborg 1875 og Broncemedaille ved Verdensudstillingen i Paris 1879. Faa Aar efter fremkom Fjords Kontrolapparat, og Prøvekærnen blev bl. a. derfor ikke benyttet herhjemme, men fandt nogen Anvendelse paa Øen Jersey. I de følgende Aar fulgte Jakobsen stadig Mejerivæsenets Udvikling og stod i 1884 — han havde i 1880 overtaget Gaarden Andkjær — som Formand for det første Andelsmejeri i Østjylland.

Jakobsen har tillige arbejdet meget paa Udvikling af Planteavlen, var flere Aar Formand for „Østjydsk Frøavlerforening" og har i en lang Aarrække arbejdet meget for Udbredelsen af Redskaber og Maskiner og i de senere Aar været Dommer ved det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Maskinprøver.

Der er i Aarenes Løb ingen enkelt Mand, der saa ofte har ført Ordet i Landboforeningen som Jakobsen; han har holdt en Række Foredrag og stadig givet vægtige Bidrag til Diskussionen ved Foreningens Møder. I de politisk bevægede Tider gik Jakobsen med over i den ny Landboforening, hvis Formand han var omtrent saa længe, den eksisterede, men ved Sammenslutningen valgtes han ind i den gamle Forenings Bestyrelse og var dens Formand fra 1896 til 97.

***

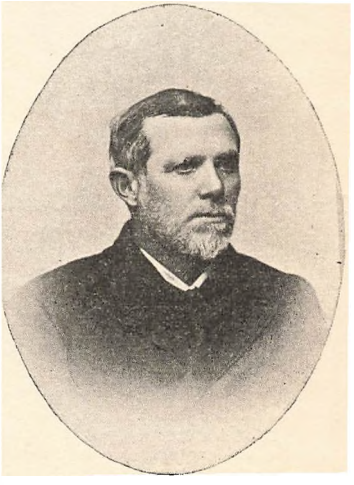
Kæmner **Niels Petersen**, Odder, er født i Ondrup 1860. Han gik i Odder Realskole, fra denne blev oprettet, og tog

her Præliminæreksamen 1875, og allerede 18 Aar gammel blev han Ejer af sin Fødegaard, som han drev til 1898, Siden har han været Kæmner i Odder. -- Niels Petersen har forskellige offentlige Hverv, blandt andet har han siden 1888 været Vurderingsmand i „Kreditforeningen af jydske Landejendomsbesiddere". I Landboforeningen var han Sekretær fra 1892 til 98, Formand fra 1898 til 99 og har siden været Kasserer, til hvilken Post han ved det sidste Valg enstemmigt genvalgtes.

Nuværende Bestyrelse.

Formand: Gaardejer PEDER JENSEN BECK, Vesterhaugaard, valgt 1899.

P. Beck er født 1851 i Stenderup i Bjerre Herred, hvor hans Fader ejede en Gaard; han søgte i sin Ungdom Gedved og Askov Højskoler og arbejdede iøvrigt forskellige Steder i det praktiske Landbrug. I 1873 overtog han Vesterhaugaard, som hans Fader havde købt, og han har paa denne Gaard arbejdet dygtigt og energisk, særlig paa Udvikling af Roedyrkningen. P. Beck har i Aarenes Løb været stærkt med i Andelsbevægelsen, saaledes var han i nogle Aar Formand for et af de første østjydske Andelsmejerier, har fra 1893 været Formand for Odder Andelssvineslagteri og blev 1902 udnævnt til Formand

for Bedømmelsesudvalget for Svineavlscentre i 7. Distrikt.

Landboforeningen er i hans Formandstid ledet paa en rolig og saglig Maade, der borger godt for Fremtiden.

***

Næstformand: Gaardejer NIELS RASMUSSEN, Rørth, valgt 1886. Niels Rasmussen er født 1830 paa den Gaard, han nu ejer, og har, med Undtagelse af den Tid, han var Soldat, stadig opholdt sig her. Han har været med fra Landboforeningen blev stiftet og har i alle de 50 Aar været et virksomt Medlem, der i Tidernes Løb har haft et meget stort Antal Bestillinger indenfor Foreningen.

Den følgende Beskrivelse, som Niels Rasmussen giver af Ændringerne i sin Gaards Drift i de forløbne 50 Aar, er formentlig karakteristisk for en Bondegaards Drift i Hads Herred.

„Midt i Fyrrerne begyndte vi at grave Brakgrøfter og køre Mergel, men da Krigen udbrød, blev begge Dele foreløbig standsede. — Den 30. Maj 1849 afbrændte Tyskerne ved Uforsigtighed vor Gaard, og trods det var midt paa Dagen, indebrændte 13 Kreaturer; vi turde intet redde, da der i Husene stod 76 skarpladte Geværer, saa mange Mand havde vi indkvarterede foruden den bekendte Prinsen af Nor. Da

der i 50-erne kom rolige Forhold, fortsattes Merglingen og Dræningen. Vort Sædskifte var; 1) Brak, 2) Rug og Raps, 3) Ærter, 4) Byg, 5) Havre samt 3 Aars Græs. I 50-erne arbejdede vi stærkt med Rydning af Smaaskove og Udgravning af Kær, og i 1860 var vi færdige med at dræne hele Marken. Besætningen var 1853 6—7 Heste, 16—20 Kreaturer, 8—10 Faar og 2—3 Svin og er 1903 5 Heste, 36—40 Kreaturer, 4 Faar og 30—40 Svin. Sædskiftet er nu: 1) Frøroer og Vintersæd, 2) Byg, 3) Roer, 4) Blandsæd og Roer, 5) Havre, 6) Kløver, 7) do. og 8) Halvbrak. Skal jeg pege paa, hvilket af de 50 Aars større Arbejder, der har givet bedst Udbytte, maa det blive den første Mergling."

Niels Rasmussen blev i 1902 hædret med Dannebrogskorset.

Kasseier: NIELS PETERSEN, Odder, valgt som saadan 1899. —

Sekretær: Gaardejer RASMUS N. BREDKJÆR, Randlev, valgt 1899.

Gaardejer M. MIKKELSEN, Fensholt, valgt 1900.

Boelsmand NIELS P. PETERSEN, Thorup, valgt 1901.

Forpagter O F. BECH, Gersdorffslund, valgt 1902.

Forpagter HANS JENSEN, Nølev Hovgaard, valgt 1902.

Gaardejer JENS P. SØRENSEN, Aalstrup, valgt 1902.

Bondegaard i 1853.

Befolkningen.

Som ethvert Menneske paavirkes af de Forhold, hvorunder det lever, saaledes paavirkes Folkeslagene — og i mindre Maalestok de mindre Dele af et Folk — af de særegne Naturforhold, hvorunder de lever.

Hads Herreds Natur er paa sin Vis storslaaet og rig, mod Øst og Syd beskylles det af Kattegattet og Horsens Fjord, og mod Nord er det kranset af store Bakkedrag, der er gennembrudte af forholdsvis store Moser og Skove. Her findes noget af alt det, der er ejendommeligt for dansk Natur. Som Helhed er Herredet en af de mest frugtbare Egne i Landet; det er derfor naturligt, at Beboerne er stolte af deres Land, og at de mener,

at der ikke findes bedre Plet paa Guds grønne Jord end den, de har taget i Arv fra deres Fædre.

Sagnet fortæller, at Hadsherrederne i gamle Dage vidste at værge sig mod Sørøverne, der vilde gøre Strandhugst paa Kysterne, og Præster, Herremænd og Embedsmænd, der senere har forsøgt at bøje deres Nakker, har alle fundet, at disse Nakker var nogle af de stiveste, der fandtes her i Landet. Kom nogen dem for nær, slog de igen, og mangen gammel bredskuldret Bonde har med den femte Vognkæp holdt uvedkommende Fingre borte fra det Kram, han havde bag i Vognen, naar han havde været i Aarhus med noget af den rige Høst, der var et Fællesprodukt af hans Slid og den gode Jord, han ejede. Ogsaa gaar der Frasagn om, hvorledes Hadsherrederne i gamle Dage kørte om Kap hjem fra Aarhus — og den Dag i Dag holder de ikke af at være bagest i Vognrækken.

Jorden har altid kunnet føde dem, og derfor har i umindelige Tider al deres Flid været lagt herpaa. Herredet ligger jo noget borte fra den slagne Landevej, og fra gammel Tid har dets Beboere sikkert i højere Grad end i andre Egne af Jylland været et selvhjulpent Folkefærd, der i Følelsen af ikke at trænge til Hjælp ude fra, har levet sit eget Liv. Selvhjulpenhed udvikler Selvstændighedsfølelsen, og det er derfor naturligt, at Hadsherrederne, selv om de stod samlede mod Overgreb ude fra, har taget ret alvorlige Tag om deres indbyrdes Mellemværende. Stundom blev Kampen saa hed, at man skiltes (ogsaa i Landboforeningen); men naar man fik Tid til at sunde sig, samlede man sig som Regel igen om de store Fællessager, der giver rigere Fold, naar der arbejdes i Flok.

Den kirkelige og politiske Vækkelse, der særlig efter Krigen 1864 har haft saa stor Indflydelse paa vort Folks aandelige og økonomiske Liv, og som i de allerfleste Egne har haft samme Udspring (væsentlig fra Højskolerne), kom til Hads Herred fra to meget forskellige Sider; idet den kirkelige Bevægelse, da den tog Fart, var af blandet grundtvigsk og pietistisk Art, medens den stærkeste politiske Bevægelse kom fra Lars Bjørnbak. Dette medførte Kampe, der undertiden antog ret mærkelige Former, idet det ikke var de politiske og økonomiske Interesser, der delte, men Stikordene: Grundtvigianer og Bjørnbakker. Efter saadanne Skellinier kan man ikke i Længden vælge en Rigsdagsmand, et Sogneraad eller en Bestyrelse for Foreninger, og fra begge Sider har de bedste Mænd da ogsaa forlængst fundet hinanden i godt og dygtigt Samarbejde.

Har Kampen til Tider været grundløs, og noget hensynsløs, har den i mange Henseender været udviklende og har tjent til at holde Sindene spændstige og bevare Selvstændighedsfølelsen. Det er f. Eks. voveligt for en Foredragsholder at optage en Diskussion med Hads Herrederne, dersom han kun kører paa laant Gods og ikke selv er en Personlighed, der ejer de Tanker, han fremsætter. Vælgermøder, Diskussionsmøder og Generalforsamlinger har Ord for at være livlige i Hads Herred — der skal en Gang under en Valgkampagne have været et Vælgermøde, der varede i 9 Timer og først sluttede Kl. 4 om Morgenen, paa hvilket Tidspunkt der endda var indtegnet adskillige Talere, som ikke var videre tilfredse med, at Dirigenten sluttede Mødet.

Der har blandt Befolkningen været en Kappestrid, en

Ærgærrighed efter at være blandt de første paa alle Omraader, og dette har ogsaa haft sin store Indflydelse paa det Trin, hvorpaa Herredets Landbrug som Helhed staar, og de mindre og mindste Jordbrugere er i mange Henseender komne forrest i det lange Vogntog, der bærer vort Landbrug fremad.

Den bedste Maalestok for en Befolknings Udviklingstrin er Hjemmene. Den gamle Sandhed, at Kvinden skaber Hjemmet, kan ikke bestrides, og som Mændene kappes i deres Bedrift, kappes Kvinderne om at skabe gode og hyggelige Hjem, og disse har sikkert bygget Bro over mange af de Klassefordomme, der, hvor de findes, hæmmer en jævn og sund Udvikling.

Kvægavlen.

JORDEN i Hads Herred egner sig i det hele meget godt baade til Korn og Græs, og dette i Forbindelse med 1951 Tdr. Land Eng har støttet Udviklingen af godt Kvæghold; desuden havde de fleste Sogne langt til Købstad — Aarhus eller Horsens — saa selv om Hads Herreds Folkene kørte med 5 Vognkæppe, var det dog, før Kystpakhusene kom, noget besværligt med det Kornsalg, hvorfor Kvægholdet altid har været en vigtig Indtægtskilde og ejheller blev forsømt i den egentlige Kornperiode (1840—1870).

Om Kvægbruget i ældre Tider findes kun sparsomme Oplysninger. I den landøkonomiske Beskrivelse af Aarhus Amt fra 1827 hedder det:

> „I de 4 nordlige Herreder (Vester Lisbjerg, Hasle, Framlev og Sabro) kan Kvægavlen ikke siges at være mere end temmelig god i det hele. Kvæget er af den almindelige jydske Middelsort. I Ning Herred er Hornkvæget smaat eller af Middelstørrelse, i Særdeleshed er det i Ormslev og Koldt Sogne ikkun smaat formedelst slet Foder og for tidlig Forplantning. Antallet kan i

dette Herred være omtrent 2 Køer paa 1 Td. Hartkorn. I Hads Herred er Kvægavlen middelmaadig. Næsten ingen feder Kvæg. Ogsaa haver fra 1814 af Malkekøer været fordelagtigst."

En Landmand i Hads Herred skriver:

„For nærværende Tid synes Tillæg af gode Kreaturer, fornemmelig Kvæg og Bæster, at burde foretrækkes for Kvægavl. Man behøver kun at se hen til vore Markeder, der finder man Skarer af fremmede, som tilforhandler sig Heste til høje Priser, og Stude gaa ligeledes til Udlandet i tusindvis. Vare ikke disse Indtægtskilder, hvor skulde da Jyderne, der ikke have Københavns Torve, hvor selv det ubetydeligste kan gøres i Penge, bestaa?

Det er ikke vanskeligt at bevise, at Jylland fra de ældste Tider har Opdræt af Heste og Kvæg og sammes Salg til Udlandet at takke for sin Velstand. I vore Dage opkøbes Kreaturer i stor Mængde til holstenske og mecklenburgske Mejeriers Vedligeholdelse; men især maa man lægge Mærke til det mere indbringende Salg af Heste og Stude."

Studeholdet har ikke i det sidste Hundredaar spillet nogen nævneværdig Rolle; i 1838 var 5 pCt. af det vokne Kvæg Stude og i 1888 kun 1 pCt.

Ved et af de første Diskussionsmøder (1862) var Emnet: „Driften af en Bondegaard med særligt Hensyn til Mejeri og Kraftfodring", hvilket viser, at Tankerne alt da er stærkt henledet paa den Vej, den fremtidige Udvikling vilde slaa ind paa.

I god Overensstemmelse hermed begynder Landbofor-

eningen allerede 1862 at afholde Smørudstillinger, at præmiere Smør, som det hedder.

I 1865 drøftes: „Hvorledes opdrættes Kalve bedst, saaledes at Kviekalvene udvikler sig til gode Malkekøer?" Ogsaa dette er betegnende; i de fleste jydske Egne vilde man have sagt: „saaledes at de udvikler sig til at blive værdifulde Handelskreaturer".

Paa ovennævnte Spørgsmaal svarede Forsamlingen: „Man bør udsøge de bedste Køer af Egnens egen Race til Mødre og lade Køerne løbe saaledes, at de kan føde de til Tillæg bestemte Kalve først paa Vinteren". — Kalvene, mente man, maatte helst holdes paa Stald den første Sommer og fodres med letfordøjelig Kraftfoder. Kvierne maatte helst kælve ved 2 Aars Alderen".

Samme Aar vedtoges: „Det paalægges Ejeren af de præmiebelønnede Tyre at lade dem bedække Køer tilhørende Selskabets Medlemmer mod en Godtgørelse af 1 Rd. pr. Ko", senere forhøjet til 4 Kr.

En Forhandling i 1865 gav til Resultat, at man, „saa godt som enstemmig, udtalte sig for, at man skulde søge Forædlingen blandt vor egen jydske Race og ikke lægge Vind paa at indføre fremmed Kvæg."

1866 vedtog man at indkøbe 4 Tyre af jydsk Race, og 3 Mand valgtes til at forestaa Indkøbet; men dette var betinget af, at der blev indsamlet de nødvendige Penge dertil blandt Medlemmerne.

I 1867 udtaler Forsamlingen:

> „Under de nuværende høje Kornpriser kan det ikke betale sig at fodre meget Korn op; men det kan dog ikke gaa an at undlade at give Køerne 1/7 eller 1/8

af Avlen, da man ellers risikerer en Tilbagegang i Jordens Frugtbarhed. Man mente ikke, at Studefedning betalte sig bedre end Mejeridrift".

Ovenstaaende viser, at de Hads Herreds Køer, som den Gang fik grumme faa Roer og endnu mindre af Oliekager eller Klid, ikke levede særlig overdaadigt i Sekstierne.

Fra 1868 blev der uddelt Præmier for Samlinger af Malkekvæg. En Samling skal bestaa af 3 Køer og 1 Kvie efter èn Fader og af eget Opdræt. Senere forandredes èn Fader til af èn Race. En ret stor Forskel. En enkelt Ko kan kun erholde Præmie, naar Ejeren forpligter sig til fremtidig kun at holde denne til en af Foreningen præmieret Tyr.

1870 stilles Forslag om Indkøb af Tillægskvæg; dette blev ikke vedtaget.

Først i Syvtierne syntes det at være en gylden Tid for Kvægholdet, ikke mindst i Aarhus Amt. Mange arbejdede paa at producere mere Mælk, nogle paa at producere Kød, andre begge Dele. Flere af Aarhusegnens større Landmænd var Kvægfedere og Kreaturhandlere tillige. De anbefalede Korthornet og var Importører af dette. Selvfølgelig kunde Hads Herred ikke blive uberørt af denne Bevægelse. Ved et Møde i 1873 holdt Mølleejer TRELDAHL, Graa Mølle, og Kammerraad ERIKSEN, Mundelstrupgaard, Foredrag om Kvægfedning og Fedekvægracens Forbedring. De hævdede, at Korthornskvæget kunde drives lige saa vidt i 3 Aar som det jydske i 4 Aar. Fra flere Medlemmer blev stærkt hævdet, at da man allerede havde en temmelig sikker Indtægt gennem Mejeridriften, burde man ikke forlade denne. Hertil svarede de fremmede Foredragsholdere, at det vilde

de heller ikke tilraade, men derfor kunde man godt drive Fedning ved Siden af.

1873 var til Forhandling: „Er det rigtigt at krydse vort jydske Malkekvæg med fremmede Racer, navnlig med Kortхorn?" Efter en livlig Diskussion enedes man om kun at anbefale Krydsningen som Forsøg og kun saaledes, at man ikke betragtede Afkommet af Hankøn for brugeligt til Tillægsdyr.

1874 foreviste JACOBSEN, Andkjær (da Norslund), den af ham opfundne og konstruerede Prøvekærne, hvorved kunde bestemmes Smørrigdommen i de enkelte Køers Mælk. Jacobsen havde funden, at der kunde være stor Forskjel, ja, den ene Kos Mælk kunde indeholde dobbelt saa meget Smør, som den andens.

Under disse Forhold kommer Diskussionerne hyppigt til at dreje sig om Emner vedrørende Kvægbrug og Mejeridrift, og Hads Herred kunde fremvise et forholdsvis stort Antal Bøndergaarde, der producerede fint Smør.

Som et Vidnesbyrd om dette fremskredne Standpunkt kan anføres, at da „Foreningen af jydske Landboforeninger" i 1875 indbød til en Konkurrence mellem de bedst anlagte og drevne Is- og Vandmejerier, meldte der sig 50 Deltagere, men kun 4 anerkendes, og Dyrlæge MØRUP, Odder, nævntes først blandt disse. De fremmeligste den Gang stod dog langt tilbage for Nutidens dygtigste Kvægholdere. Mørup havde anvendt 1 Skpr. Roer pr. Ko pr. Dag. Nr. 2 en Ubetydelighed af Roer, medens Nr. 3 og 4 aldeles ikke havde benyttet Rodfrugter.

1876 drøftedes Sommerstaldfodring, og var man enig om, at delvis Sommerstaldfodring var den heldigste,

„Bjerager", Stbg. IX. 752.

saaledes at Kreaturerne toges vekselvis paa Stald, naar Græsset var bleven for langt. „Det er ej heller ilde, naar Græsset er saa kort, at Køerne ikke kan faa fat i det, somme Tider knapt kan se det."

I 1877 vedtoges, at der ved det forestaaende Dyrskue kun skal præmieres Kvæg af jydsk Race. De fremstillede Dyr skal medbringe Stamtavle, mindst Fader og Moder. Sidstnævnte er en meget vigtig Bestemmelse. Hads Herreds Folkene saa godt, at skulde det blive til noget med Kampen for Racerenheden, maatte der skaffes Oplysninger om Afstamningsforholdene. Ingen anden Landboforening har heller ofret saa meget paa et godt og oplysende Katalog med fuldstændige Stamtavler som Hads Herreds Landboforening.

Skønt den store Opdrætterbefolkning — Gaarmænd og Boelsmænd — i Hads Herred vistnok egentlig altid har holdt sig til det jydske Kvæg, er det dog gaaet dèr som saa mange andre Steder: Kvægbestanden er bleven en Del blandet med Kvæg af andre Racer.

I forrige Aarhundredes første Halvdel var der kommen rødt Kvæg fra Marsken (Tønder-Ballum Kvæg), Ayrshire fra Skotland, hollandsk Kvæg og Schweitzer-Kvæg til det sydøstlige Jylland. I Syvtierne kom en ny Indvandring af hollandsk Kvæg, f. Eks. til Stensballegaard, Gersdorffslund og Konstantinsborg. Hads Herredskvæget var noget blandet i Forvejen og havde let ved at blive yderligere paavirket fra Gersdorffslund og Tyrrestrup (Ayrshire), ligesom det ejheller ganske undgik Korthornet.

Mange af de større Gaarde i Jylland har jo været Banner-

førere for Indførsel af fremmed Kvæg, i Reglen ikke til Fordel for dem selv, men altid til Skade for Udviklingen af den hjemlige Kvægrace.

1877 skænkede Grosserer HANS BROGE, Aarhus, en Præmie paa 50 Kr. til den bedste Samling af Malkekvæg tilhørende en Mand af Bondestanden. Denne Præmie tilfaldt SEJER MIKKELSEN, Bjerager. Broge havde flere Gange skænket Præmier til Foreningens Smørudstillinger og gav i flere Aar 50 Kr. i Præmie til en Samling Malkekvæg.

1878 bestemmes, at Dommerne skal give en nøjagtig Beskrivelse af de præmierede Dyr.

Medens Diskussionsmøderne hidtil i alt væsentligt var baaren frem af Foreningens egne Medlemmer, kommer der fra 1878 en Forandring i disse Forhold, idet videnskabeligt uddannede Mænd nu kommer tilstede som Foredragsholdere. Begyndelsen blev gjort med Konsulent P. JESSEN, der talte om Kvægets Vinterfodring og hævdede, at ved en passende Fodring med Oliekager og Klid + Roer var det muligt at fremstille et Produkt af Sommersmør eller i en vis Forstand at flytte Græsmarken ind i Stalden om Vinteren.

Medens man i Syvtierne særlig havde haft Opmærksomheden henvendt paa en Forbedring af Smørrets Kvalitet ved Hjemmedrift særlig ved Tilvirkning af „sødt Smør", sker der i Firsernes Begyndelse en Forandring; man opgiver det søde Smør — med 1881 gik det ud af Præmiebedømmelsen i Hads Herred — og Salg af Mælken til Fælles- eller Andelsmejeri kontra Hjemmedrift kommer nu paa Dagsordenen.

Fra 1886 bliver Husmandskøer en særlig Afdeling paa Skuet. Samme Aar vedtoges at virke for en bedre

Tyrebestand og Oprettelsen af Kvægavlsforeninger.

1887 holdtes Foredrag om Betaling af Mælken efter Fedtindhold.

I Firserne havde store og vigtige Spørgsmaal meldt sig til Løsning: Oprettelsen af Andelsmejerier, Andelsslagterier, Kvægavlsforeninger, Fællesindkøb af Foderstoffer m m., desuden trængte de fra de forrige Tiaar kendte: bedre Kvæg, bedre Fodring, flere Roer, bedre Græsmarker, Sommerstaldfodring til fornyet Drøftelse. Hertil kom de politiske Stridigheder, hvilket altsammen bevirkede et stærkt Røre og Udfoldelsen af megen Kraft i Landboforeningsvirksomheden. I de følgende Tiaar kommer vi ind i mere rolige Forhold; det er ikke ny Opgaver, der tages op, men en bedre Indøvelse i og Udførelse af de alt kendte Virksomhedsgrene.

1893 oprettes 2 nye Klasser af „Samlinger af Malkekvæg", nemlig foruden den gamle

1. af jydsk Race, eget Tillæg og Opdræt,
2. - — — men de fremstillede Individer behøver ikke at være af eget Tillæg eller Opdræt,
3. af rødt dansk Malkekvæg.

Samme Aar foreslaas at føre Stambog over de ved Foreningens Dyrskuer præmierede Dyr.

1895 vedtoges at tildele Samlinger af jydsk Malkekvæg af eget Tillæg og Opdræt Tillægspræmier for deres Ydeevne (Smørkøer).

Samme Aar vedtoges at støtte Oprettelsen af Kontrolforeninger ved Raad og Pengemidler.

1896 afholdtes Præmiemalkning for Drenge.

De fra 1892 afholdte Efteraarsudstillinger af Roer, Korn, Frø og Frugt har ogsaa bidraget til at fremme

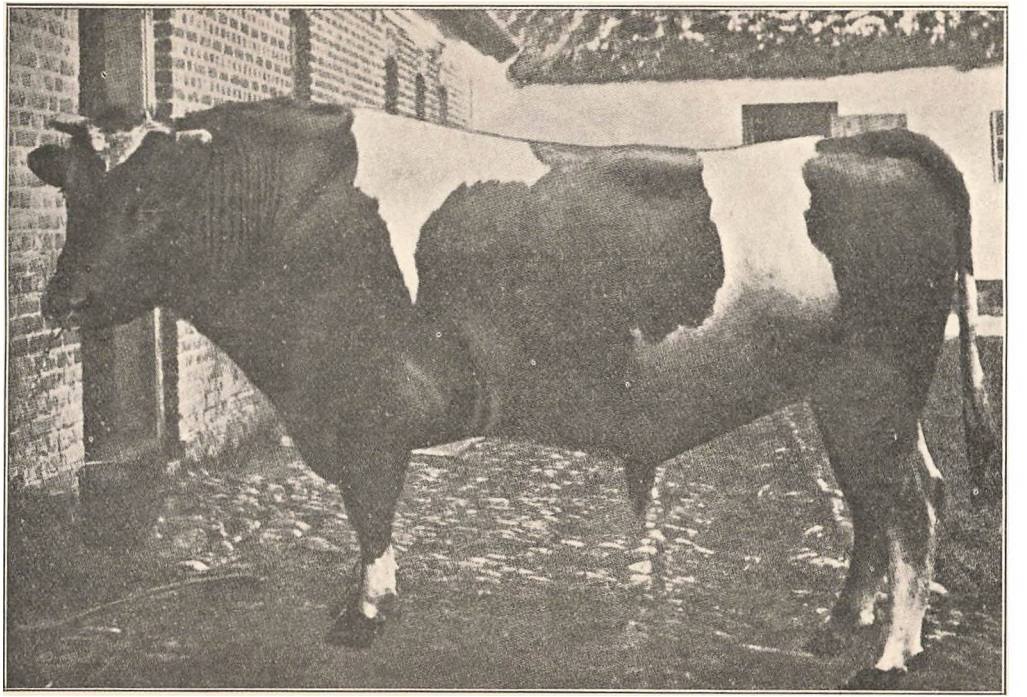
Kvægbruget ved at fremhjælpe Roedyrkningen. Det samme gælder Præmieringen af hele Markbrug.

Derimod er det i Hads Herred -- som i alle andre Egne — gaaet meget smaat med Udbredelsen af Regnskabsføring. Mange Regnskabsbøger er anbefalede, navnlig i de senere Aar, da der omtrent hverandet Aar er fremlagt og anbefalet en ny Regnskabsbog med Bemærkning om, at det ikke var saa sært, at Folk ikke vilde føre de tidligere anbefalede Regnskabsbøger, der havde vist sig mere eller mindre umulige, nej, nu var den endelig kommen, den Regnskabsform, som skulde til for at give Folk Lyst og Interesse for Bogføring.

I den første halve Snes Aar af Landboforeningens Virksomhed omfatter denne særlig Hingstehold af 2 kongelige Hingste, Bortlodning og Dyrskuer; angaaende disse er intet nævnt om Kvæget, kun fordres, at baade det og dets Ejere skal være hjemmehørende i Aarhus Amt; men som Aarene gaar, kræver Kvæget mere og mere Plads paa Skuerne, og i den sidste Menneskealder har Hads Herreds Dyrskuer været berømte for sine meget gode og talrige Samlinger af jydsk Malkekvæg. De udgør fremdeles Skuets bedste Afdeling.

Nu — som gennem hele det forrige Aarhundrede — er der enkelte, navnlig da af de større Gaarde, som holder rødt eller fremmed Kvæg; men de allerfleste holder nu som før paa Bevarelsen og Udviklingen af den jydske Kvægrace.

Hads Herredskvæget er stærkt udviklet som Malkekvæg, godt bygget, ikke saa sjælden med lidt fremmed (hollandsk) Præg. Denne Blanding af hollandsk Blod har ikke skadet

„Hans“, Stbg. 1130.

Størrelsen eller Malkeevnen, men derimod ofte bevirket, at Ungdommen har været en Smule højstillet, og at Tyrene ikke har faaet den brede, dybe, firskaarne Form, som Jyderne sætter som en Grundbetingelse for et 1ste Klasses Kreatur.

I Firserne og først i Halvfemserne blev Hads Herreds-Tyrene kritiserede, fordi de havde et vel langt Mellemstykke og var vel højbenede; saa havde de tillige den aabne Bygning, den fine Hud og ret ædle Præg som Tegn paa, at de tilhørte en Egn med ret udpræget Malkekvæg. For Tiden har Hads Herred en hel god Tyrebestand. Ja, i det hele en Kvægbestand, der i Godhed og Ydeevne kan maale sig med de bedste Egne i Landet.

Ved sidste Kreaturtælling (1898) havde Hads Herred:

293 Tyre fra 1—2 Aar,
109 — - 2—3 -
20 — - 3—5 -
4 — over 5 -
24 Stude over 1 Aar,
9642 Køer,
1965 Kvier,
2280 Kalve,
Ialt 14337 Stkr. Hornkvæg.

Bedæknings tyrene tilhørte følgende Racer:

226 jydsk,
31 rødt,
2 Korthorn,
10 blandet.

Gennemgaaende malker Køerne godt; hvor meget pr.

Ko er det umuligt at faa opgjort for hele Herredet; men der foreligger jo Oplysninger fra flere af Mejerierne om, hvor megen Mælk, der er leveret pr. Ko. Dette var i 1901 for

Randlev	Mejeri	5700	Pd.
Gylling	—	5300	-
Torrild	—	5100	-
Boulstrup	—	5000	-
Kjærholm	—	4500	-
Kjældsdam	—	4500	-

Til Sammenligning kan anføres, at Mælkemængden pr. Ko for hele

Aarhus Mejeriforening	er...	4800	Pd.
Midtjydsk	— ...	4300	-
Randers	— ...	4100	-
Sydjydsk	— ...	4400	-

Disse Tal bekræfter, at Hads Herred har en Bestand af gode Malkekøer, der sikkert er stærkt paa Vej til at blive endnu bedre.

Alt hvad der i de forløbne femti Aar er fremkommen af nyt paa Kvægavlens, Kvægbrugets og Mejeridriftens Omraade har været Genstand for livlige Forhandlinger i Hads Herreds Landboforening. Mange nyttige Vink er derved givne, mange gode Raad spredt ud i Egnen, mangt et Guldkorn er udsaaet og har baaren Frugt.

Mejeridriften.

For 50 Aar siden havde man vel haft Mejeridrift i lange Tider i Hads Herred, men den var endnu primitiv, særlig paa Bøndergaardene. Bygningerne var mange Steder daarligt indrettede, og kun i enkelte af de mere veldrevne Gaarde havde man en lille Mælkestue; de fleste Steder blev Mælkefadene anbragte paa Hylden under Bjælkerne i „Kakkelstuen" (den Stue, hvori Kakkelovnen fandtes), særlig om Vinteren, for at Mælken ikke skulde fryse. Den samme Stue var Opholdsstue for hele Husstanden, her spiste man, her spandt og bandt man, og her sov man; strængt var det paabudt at gaa forsigtigt paa Loftet, for at der ikke skulde falde Støv i Mælken. Denne henstod i flere Døgn førend Fløden, der imidlertid ofte var skimlet lidt, blev skummet af. Det kneb paa Tider haardt med at faa Smør, og det skete, at Stampekærnen blev brugt hele Dagen, uden at det lykkedes at aftvinge den ingenlunde friske og alt for kolde Fløde det mindste Smør; man opnaaede kun at piske den i Skum, der stod oven ud af Kærnen.

Det meste og bedste Smør blev lavet om Sommeren, da var Mælken flyttet ud i en Mælkestue eller i Mælkeskabe; og det saakaldte „Ævresmør", der blev lavet om Efteraaret, blev anset for at være det fineste og mest holdbare; derfor blev en Del af dette saltet stærkt og gemt hen til Brug i Vintermaanederne.

Ost lavedes kun om Sommeren; den var ofte god, fordi Mælken ikke havde afgivet nær al sin Fløde; men den var i høj Grad uensartet. I Ostekamrene fandtes alle Former, de stenhaarde kantede, sure, de bløde udløbende, der ikke kunde stilles paa Hylderne, og de pustede, der lignede en Luftballon og tilsidst revnede med et Knald. Man lavede ogsaa Knapost, og naar disse skulde være rigtig gode blev den „grattede" Ostemasse æltet med tyk Fløde. Der blev ogsaa lavet nogen Sødmælksost, og særlig den saakaldte „Jordemoder Ost", der blev krydret med god Rom, var berømt, ogsaa ud over Hads Herred.

Flydevallen, en Slags Efterost, der gik under dette Navn, var en yndet Ret; den spistes til Smørrebrød, i Øllebrød og paa flere andre Maader. Flydevallen blev lavet paa den Maade, at naar Osten ved den almindelige Ostelavning var taget op af Vallen, østes Vallen tilbage i Messingkedlen, hvori Ostemælken var varmet, og sattes paa Trefoden over Ildstedet i den aabne Skorsten. Til Vallen sattes lidt god Mælk og lidt Kærnemælk, og naar det hele var nær Kogepunktet, samlede der sig oven paa en meget skør Ostemasse, denne afskummedes, og Flydevallen var færdig.

Paa Herregaardene var ved Midten af forrige Aarhundrede allerede indrettet Mejerier efter det holstenske System, og man havde enten holstenske Mejersker eller Lærlinge af

disse. Mælken blev som bekendt opsiet i Træbøtter — noget senere indførtes enkelte Steder store støbte Jerntrug, de s. k. destignonske Fade — og Mælken skulde helst henstaa i 48 Timer for at afsætte Fløde, men naar den om Sommeren vilde blive sur for tidlig, gjaldt det om, at Mejersken havde et øvet Blik for, naar det var nødvendigt at skumme. Thermometer brugtes aldrig, Mejersken bestemte med en Finger, naar Fløden var passende varm til Kærning og Mælken til Ostning; i det hele vår Mejerskens Erfaring og praktiske Øvelse i højeste Grad bestemmende for baade Smørrets Mængde og dets Godhed; og det er beundringsværdigt, hvad de dygtige Mejersker kunde præstere med Dåtidens simple Hjælpemidler.

I 1860 ansattes den rationelle Mejeridrifts Skaber — nylig afdøde Professor SEGELCKE — som Konsulent i Mejeribrug, og hans Virksomhed fulgtes med stor Interesse. Noget af det første, Segelcke bestræbte sig paa, var at faa Thermometret og Maal eller Vægt indført i Mejerierne, og disse Midler blev tidlig tagne i Brug i Hads Herred. Endvidere kastede Gaardmandsdøtrene sig i 60-erne og 70-erne med stor Energi over Mejerivæsenet, og mange rejste ud paa Herregaardene for at lære Mejeri. Landboforeningen og Sparekassen støttede i en Aarrække unge Pigers Oplærelse i Mejerivæsenet, og det var Forældrene en Tort, at de unge Piger, naar de kom hjem, erklærede, at Hjemmets Smør smagte saa ilde, at de ikke kunde spise det. Dette bevirkede, at Døtrene snart fik Kommandoen i Mejeriet.

I Slutningen af 60-erne begyndte man at omforme Mejerierne fra Bøtte- til Vand- og Ismejerier. Forpagter Jakobsen, Norslund, indrettede 1869 det første Vandmejeri i Jylland,

senere blev en Del, først Vand- senere Ismejerier, oprettede omkring i Herredet. Landboforeningen støttede dette ved at anskaffe et Brøndboringsapparat til Udlejning blandt Medlemmerne.

Landboforeningens Virksomhed iøvrigt for Mejerivæsenet ved Præmiering af Smør ved Dyrskuerne, ved Vinter-Smørudstillinger og ved en lang Række Diskussions- og Foredragsmøder med Mejerivæsenet som Emne, er omtalt andet Steds. — En begejstret Foredragsholder udtalte ved en Smørudstilling i Odder, „at vort Smørs allerfineste Aroma fremkom ved Bevidstheden om, at Smørret var tilvirket af unge, smukke og til det yderste propre danske Kvinder."

Alt i alt bliver Smørret gennem 60-erne og 70-erne betydelig forbedret, og at Smørret fra Hads Herred har en smuk Stilling blandt det danske Smør, derom vidner de mange Anerkendelser, som i disse Aar hentes hjem fra Udstillingerne. Ved Landmandsforsamlingen i Odense gik 1ste Præmie for Smør (en mægtig Flødekande af Prøvesølv) til Fillerup Mølle, ved Landmandsforsamlingen i København 1869 fik Chr. Andersen, Ondrup, Sølvmedaille for Smør, og nogle Aar senere tilkendtes Rasmus Jensen, Fillerup, 1. Præmie ved 3 forskellige Udstillinger.

I Oktober 1883 holdt N. Jakobsen, Andkær, Foredrag i Landboforeningen om Oprettelse af Centrifuge-Andelsmejerier. Der vår mødt saa mange, Salen kunde rumme, og om den Interesse, der vår for Spørgsmaalet, vidner bedst, at allerede den 4. Juni 1884 begyndte det første Andelsmejeri i Østjylland (Aaholm) sin Virksomhed, for et Par Maaneder senere at efterfølges af Saxild Andelsmejeri og flere. Kampen for Oprettelsen af de første Andelsmejerier var til Tider haard,

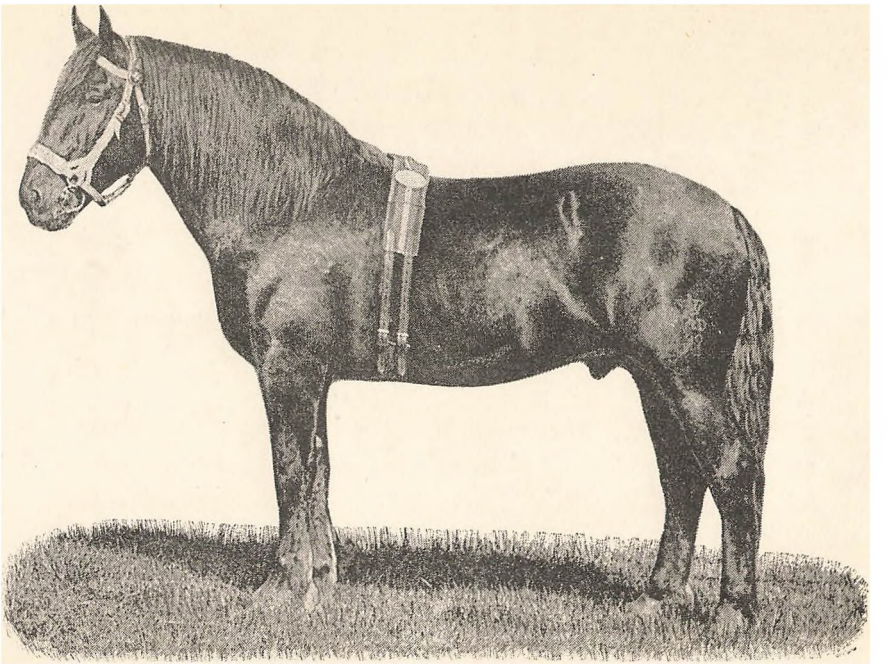
Kvinderne var efterhaanden blevne fortrolige med at behandle Mælken i Hjemmene, og mange af dem havde herved vundet baade Guld og Ære; det kneb ogsaa med at tro paa, at der kunde komme noget godt ud af den sammenblandede Mælk. „Futmælken" var ikke i Kurs, ja, Lægerne havde endog ved det berømmelige Roskildemøde udtalt, at den hverken egnede sig til Føde for Mennesker eller Dyr.

Besværlighederne overvandtes imidlertid, og nu staar Andelsmejerierne som en for det danske Landbrug, særlig det mindre, lykkelig Kendsgerning.

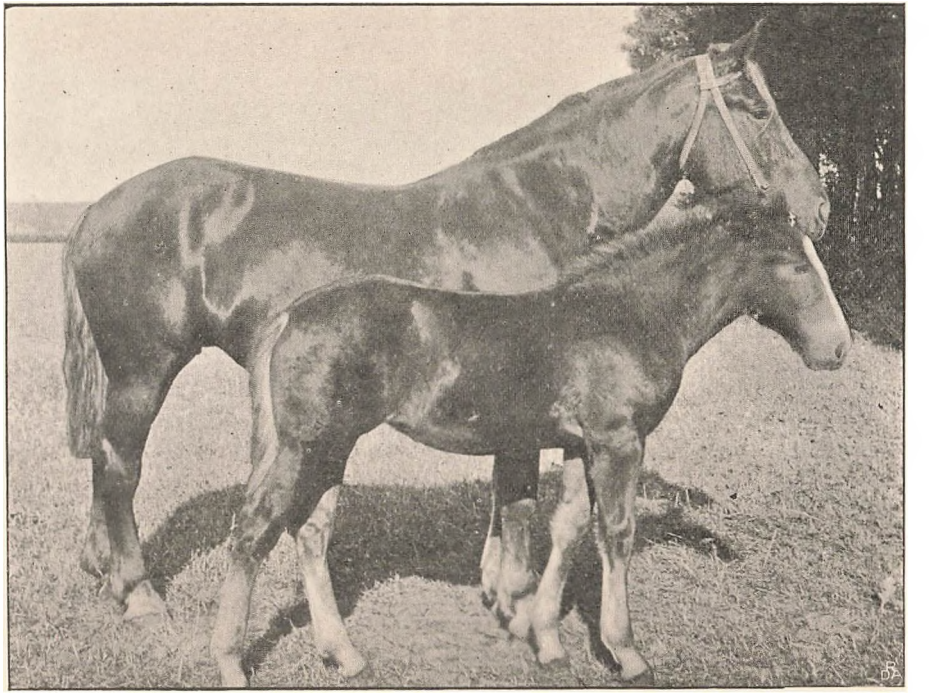
Hesteavlen.

SAMMENLIGNET med Kvægavlen har Hesteavlen spillet en mindre Rolle i Hads Herred i de forløbne 50 Aar. Forholdene har ikke været gunstige herfor; forholdsvis lidt Eng og intet Overdrev el. lign. til Indhegninger, gjorde det vanskeligt at have ret mange Plage og Føl, og store Fordringer til Jordens Bearbejdning medførte, at Hestene blev benyttede stærkt, og de blev det i Reglen fra unge, saa de enkelte Salgsheste kun opnaaede smaa Priser. Dette opfordrede heller ikke til at lægge stærkere Flid paa Hesteavlen.

Naar Landboforeningen i 1853 stiller det som sit Formaal at fremme . . . især Hesteavlen, er dette næppe Udtryk for en stærk Interesse for Hesteavl i Hads Herred paa denne Tid; men snarere en Følge af, at Husdyrloven af 31. Marts 1862 begunstiger Hesteavlen, idet denne foruden ved Præmier skal fremmes ved Oprettelsen af et Land- og et Stamstutteri. Som nævnt foran stod i nogle Aar 3 forskellige Yorkshirehingste opstaldede i Kredsen midt i

„Henning“, Stbg. IV. 562.

„Rødhætte“, Stbg. VI. 3053.

50-erne, men de blev ikke benyttede ret meget, og Nytten, de stiftede, var vistnok kun ringe.

Ved det første Dyrskue præmieres kun en Hingst, den største Hingstepræmie blev endda inddraget. Præmiehingsten, der tilhørte R. Jørgensen, Snærrild, var „brunstjærnet med 1 hvid Forfod og 2 hvide Bagfødder, 10 Kv. 1 T. høj, 2 Aar gammel". Ved samme Skue præmieredes 8 Hopper og indbrændtes 12 som „stutteridygtige". Hopperne var smaa, de fleste kun 10 Kv. — den største 10 Kv. 2 T.; men den var ogsaa 19 Aar (!).

At man imidlertid her som de fleste andre Steder tidlig blev ked af Yorkshire-Krydsningerne fremgaar af følgende, som blev tilført Protokollen 1861:

> „Med Hensyn til Principperne for Hestenes Bedømmelse da blev det saa godt som enstemmig tilkendegivet, at Selskabet fortrinsvis til Præmie maatte anbefale Hingste og Hopper af Frederiksborgracen og den jydske Landrace."

Den første Begyndelse til at gøre noget for Hesteavlen ad mere privat Vej blev gjort i 1863, idet Selskabet nedsatte et Udvalg til at stille sig i Spidsen for en Aktietegning til Indkøb af en Hingst. Nogle Aar senere indkøbtes „Ullerup", Stbg. Nr. 209. Denne, der nedstammede fra Gl. Grensten-Hingsten (Molbohesten), var en god Hingst, der stiftede megen Nytte, idet der faldt meget godt Afkom efter den, og den kan endnu spores i forskellige Stammer. Den blev ond og ustyrlig og maatte sælges allerede 1871. Af dens Sønner blev Hingstene „Falling", „Gylling", „Halling", „Hans Ullerup" og „Rappo" præmierede, flere af disse har ogsaa gjort Gavn.

Iøvrigt var der gennem 70-erne og det meste af 80-erne kun liden Fasthed i Avlen, det var mest Hingstplage i 2—3 Aars Alderen, der blev benyttede til Bedækning et Aar eller to, og Hopperne var kun tarvelige; det var ofte saaledes, at naar disse ikke kunde bruges til andet, var de gode nok til Følhopper. Hertil kom, at de unge Dyr blev tarveligt fodrede og plejede.

Imidlertid er Interessen for Tillæg og Opdræt af gode Handelsheste bleven vakt, og efter Husdyrloven af 1887 kommer der Fart og Plan i Hesteavlen. Spørgsmaalet om Oprettelsen af Hesteavlsforeninger diskuteres i Landboforeningen, og den første Hesteavlsforening oprettedes allerede 1888. Denne virkede i de første Aar særlig ved Indkøb af Hundyr, der bortauktioneredes til Medlemmerne, og den var ved sit første Indkøb af Hingst meget heldig, idet „Henning", Stbg. Nr. 562, ved sin konstante Nedarvningsevne paatrykte Afkommet et bestemt Stempel og skaffede Egnen et stort Antal gode Hopper.

I Løbet af de følgende Aar steg Hingstepriserne enormt; mange saa i ethvert Føl, der havde „Henning" til Fader noget meget stort og kostbart. Hingstespekulationen med dens Overfedning ødelagde nogle Plage, men samtidig lærte man Betydningen af at give de unge Dyr en kraftig Ernæring og en god Pleje.

Hads Herred har nu en god og præsentabel Hestebestand, der vel ikke hører til de sværeste, men er tørbenet og har god Bevægelse. Den store Interesse og de gode Hingste, Hesteavlsforeningerne nu ejer, er en Borgen for yderligere Fremskridt.

„Georgine“, Stbg. 2419.

Ved sidste Kreaturtælling (1898) fandtes:

Hingste, 3 Aar og derover ..	25
Vallakker, 3—6 Aar.....	386
— 6—11 -	262
— over 11 -	190
Hopper, 3—6 Aar.....	518
— 6—11 -	496
— over 11 -	441
Plage, 1—3 Aar.....	594
Føl.....	364
Ialt Heste...	3276

Svineavlen.

SVINET i Hads Herred var under Eksporten til Hamborg et jævnt velbygget Dyr med Anlæg til Fedme. I „gamle Dage" var det en Æressag at kunne præstere det smukkeste Husholdningssvin, og man fremviste med Stolthed de store fede Slagtedyr til det hjemlige Sulekar.

Paa denne Maade førte Svinene i det hele en rolig Tilværelse uberørte af Udviklingen paa saa mange andre Omraader og nærmest uænset af Landboforeningen i den første Snes Aar af dens Tilværelse, kun diskuteres i 1876, hvorledes Svinene opdrættes og fodres fordelagtigst. Antallet af Svin var kun lille, og her som andre Steder er det Udviklingen af Mejeridriften, der medfører det forøgede Svinehold, og Omslaget i Eksporten (Tysklands Lukning i 80-erne), som bringer Røre i Svineavlen.

Til det engelske Marked var Svinene altfor fede, og man begyndte da at hente Svin fra Holstebroegnen, adskillige tog ivrigt fat paa Opdræt af denne saakaldte Race; man saa endog det Særsyn, at Opdrættere fra Nordjylland hentede Svin af Holstebroracen i Hads Herred.

1888 holdtes Foredrag om Slagterisvinets Opdræt og Fodring, og under Diskussionen opfordredes Bestyrelsen til at søge Oplysning om, hvor de bedste Svineracer fandtes og eventuelt at fremkomme med Forslag om Indkøb og Udstationering af fortrinlige Orner. Denne Sag blev behandlet i et senere Møde med det Resultat, at man vedtog at udsætte flere og større Præmier til Orner ved næste Dyrskue.

Andels-Svineslagteri-Sagen blev udførligt diskuteret i Landboforeningen, og der nedsattes et Udvalg af Mænd fra hvert Sogn til at undersøge, om der kunde oprettes et Slagteri i Odder. Tidligere havde en Kreds af Herredets Landmænd deltaget i et Møde i Aarhus angaaende Oprettelsen af et Slagteri for hele Egnen, men da der her kun var lidt Stemning for Sagen, tog man fat alene. Odder Andels-Svineslagteri paabegyndte Slagtningen i April 1889.

Paa Grundlag af de tilførte Holstebro-Svin og nogle Yorkshire-Svin afgav Hads Herred-Svinene snart et godt Materiale for Flæskeeksporten til England; men en planløs Krydsning mellem de indførte og de stedlige Svin gav Usikkerhed i Avlen, formindskede Frugtbarheden og Evnen til at ernære Afkommet, og da der fra Staten blev ydet Tilskud til Svineavlscentrer, valgte man at oprette enkelte saadanne for Landsvin. Der har imidlertid i de sidste Aar gjort sig delte Meninger gældende angaaende Svineavlen. I 1901 vedtog man saaledes efter en Diskussion i Landboforeningen følgende Resolution:

> „Forsamlingen udtaler sin Misbilligelse af, at Svineavlscentrerne har vedtaget ikke at sælge Ornegrise til private, ja, end ikke lade Ornerne bedække Søer tilhørende private Ejere, da Statstilskudet derved ikke

kommer Svineavlen fuldtud tilgode, men kun Indehaverne af Avlscentrerne."

Der er nu i Egnen en Del Svin, der er saa vel byggede, at de formenes at kunne danne et passende Grundlag for Fremelskning af Slagterisvin, og der er nogen Stemning for at søge dannet en Stamme indenfor Landracen, der kan udfylde den Plads paa det engelske Marked, som man ellers mener foreløbig er forbeholdt Yorkshirekrydsningerne.

Ved sidste Kreaturtælling (1898) fandtes i Hads Herred :

Orner, 4 Maaneder og ældre ...	86
Søer, - — - — ...	1487
Fedesvin, 4 — - — ...	3114
Grise under 4 Maaneder	7730
Ialt Svin..	12417

Faareavlen.

Ved Midten af forrige Aarhundrede var der nok en Del Faar i Hads Herred, men da de selv skulde sørge for Føden hele Aaret rundt, levede de højt om Sommeren, medens det kneb haardt om Vinteren. Gamle Folk sagde, at der var ingen Fare ved Faar, der ikke kunde rejse sig selv, thi det kunde en Mand besørge. Lammene blev bundne tidligst muligt, for at man kunde malke Faarene; den fede Faaremælk var meget søgt til at blande i Ostemælken særlig til „Gratwost" (Knapost). Vædderne løb hele Efteraaret omkring fra den ene Faareflok til den anden, og kom de levende hjem, var de saa medtagne, at de aldrig forvandt det.

I 60-erne skete der lidt Forandring til det bedre, idet der indførtes nogle Vædderlam af „Samsøracen", men da den gamle Skik med at lade Vædderne løbe om bibeholdtes, forsvandt Sporene af de indkøbte snart. Der blev klaget over, at Krydsningerne mellem de hjemlige Faar og Samsøfaarene var mindre frugtbare og vilde tabe Ulden om Foraaret.

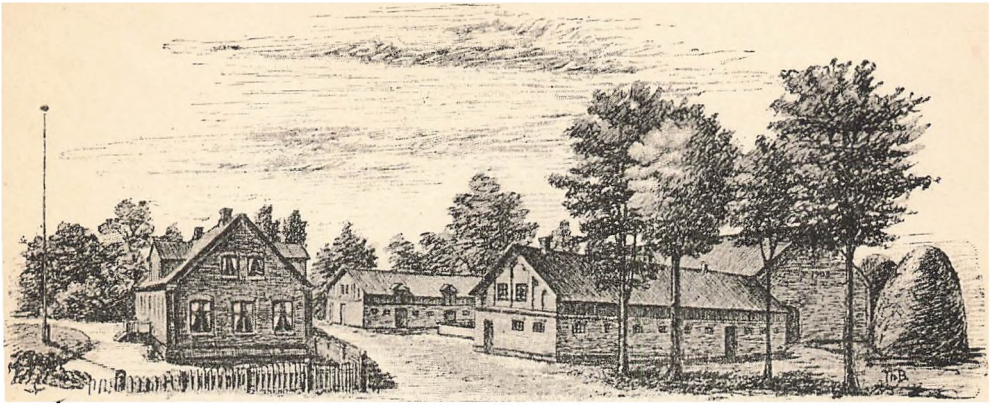
Atter i 70-erne lod det til, at Faarene skulde blive mere paaagtede, og der blev indkøbt nogle Dishley-Lam, og disse dyrt indkøbte Tillægsdyr blev godt plejede, men da Arbejdet paa at udvikle Kvægavlen og Mejeridriften tog Fart, glemte man de fleste Steder Faarene, og de forkvakledes ved planløs Krydsning og Indavl. Værre blev det, da man i 80-erne indførte Oxfordshiredownsfaar og krydsede videre med disse. Afkommet blev smalt og højbenet, og Ulden blev grov og strid.

Senere er imidlertid Racerne holdt nogenlunde rene, og der findes enkelte Steder gode Stammer, der tildels er vedligeholdte ved Indkøb af gode Væddere, og hvorfra er solgt en Del Tillægslam til gode Priser.

Først i 90-erne indførtes hertil Landet nogle østfriske Malkefaar. Meningen hermed var, at de hos Husmandsfolk skulde træde i Stedet for Geden. Ved Landboforeningens Dyrskue oprettedes 1893 en Klasse for Malkefaar og et enkelt saadant blev dette Aar præmieret. Det blev endvidere foreslaaet at anskaffe en Vædder af „Malkeracen" paa Foreningens Regning; men Forslaget blev forkastet.

Ved sidste Kreaturtælling fandtes i Hads Herred:

Væddere	246
Bedre og Faar til Fedning	306
Moderfaar	2734
Lam	2545
Ialt Faar	5831

Bondegaard i 1903.

Jordbunden og Jordens Dyrkning.

Hads Herred — før Aakær Len — omfatter nogle af Landets mest frugtbare Sogne. Det har et Areal af knapt 4 □ Mil (39,353 Tdr.Land) med 3433 Tdr. Hartkorn og 12,919 Indbyggere.

Herredet er karakteristisk ved, at det deles i to Dele ved et stort Eng og Mosedrag, der strækker sig fra Horsens Fjord mod Nord og Nordøst, bestaaende af Amstrup, Aalstrup og Aakær Enge, forbi Aakær og Bilsbæk til Ørting, Ondrup, Morsholt, Smedrup og Randlev Mose og forbi Odder til Kysing Fjord.

Den østlige Del af Herredet er forholdsvis flad med faa og smaa Engstrækninger. Terrainet gaar, med Undtagelse af de store Skrænter ved Kysing og Dyngby Marker, jævnt over i Havet og har en Højde over daglig Vande af 40—90 Fod. Der findes enkelte Højdepunkter som Amstrup Stolpehøj, 95 Fod, Baunbjerg, 116 Fod, og Ørting Mølhøj, 166 Fod. Jorden bestaar de fleste Steder af dyb Muld, særlig omkring Gylling By, ved Falling og Amstrup, og Underlaget er i Reglen fortrinlig Ler. Sandunderlag spores dog ogsaa, men det er for det meste dækket af et tykt Muldlag, der endog ved Falling er omkring 2 Alen. Mergel findes næsten overalt, og et enkelt Sted, den hvide Grav paa Rodstenseje Mark, indeholder Mergelen 57 pCt. kulsur Kalk. Paa Strækningen er kun lidt Skov, og denne tilhører næsten helt Stamhuset Rathlousdal; men der er meget Læ ved spredte Bevoksninger omkring Byerne og Gaardene.

Den vestlige Del er mere bakket og noget mere skovbevokset. Jorden er ikke saa god som i den østlige Del, og særlig er den mere uensartet; Muldlaget er i Reglen 6—10 Tom. tykt, og Underlaget er magrere Ler eller Sand. Et Bælte af temmelig daarlig Beskaffenhed strækker sig i en Bue fra Oldrup Mark — „Rusland og Frankrig" — over Torrild Mark, Ulvskovlodderne og ender i Vennelundsbakken og Borbjerg, Enkelte Strækninger er Hede, som Sondrup og Uldrup Bakker, der nu tildels er beplantede.

Af Inddæmninger fra Havet findes Gylling Kalsømade. Jordbunden her bestaar øverst af 3—6 Tom. Strandsand, dernæst et Lag paa 3—5 Tom. Smaasten og grovt Grus, herunder findes ca. 2 Tom. fint og frugtbart Ler og saa atter Sand. Som dette henligger i sin naturlige

Tilstand, er Jordbunden næsten gold, men opbrydes den, saa Leret som ved Kulgravning kommer til Vejrs, faas fortrinlige og varige Resultater. — Endvidere er Norsminde Fjorden Inddæmning, denne benyttes udelukkende til Eng og Græsgang.

Driften af Jorden i Hads Herred har i alt væsentlig været ligesom i andre af Landets frugtbare Egne. Ved den Tid, Landboforeningen stiftes, er Rapsperioden omtrent sluttet, der dyrkes kun Raps i spredte Smaastykker; det er den egentlige Kornperiode (fra 1840 til hen i 70-erne) og Dræningen, Merglingen samt den forbedrede Jordbehandling bringer den store Mængde „gamle Kraft" i disse muldrige Jorder i livlig Omsætning, saa der avles store Kornafgrøder af særdeles god Kvalitet. Merglingen var mange Steder af ganske overordentlig stor Virkning, og man var tidlig dygtig til at behandle Jorden. Naar man spurgte en Hads Herreds Karl, om han var god til at pløje, svarede han: „Næ, men a æ gue te aa ha'r", og de dygtigste skal have kunnet køre i skarp Trav med Harven og endda faa Tid til at sparke Knoldene itu med Træskoene; det kaldtes at „smadreharve".

Ærterne indtager endnu i 50-erne en fast Plads i Sædskiftet, ofte dog kun ½ Skifte, og Kløveren lykkes godt; det er sildig Rødkløver, man bruger, og den saas i Reglen sammen med Timothe og lidt engelsk Rajgræs. Denne Blanding giver til Slet midt i Juli en stor Afgrøde, og da de ældre Græsmarker bruges til Afgræsning, avles meget

Kløverhø; men Græsmarkerne er ofte tarvelige senere paa Sommeren.

I 60-erne bliver Ærterne upaalidelige, og deres Plads i Sædskiftet udfyldes i Reglen med Korn; den lange Række af Kornafgrøder efterlader Jorden uren og ubekvem. Hertil kommer, at har de nævnte Grundarbejder bragt den gamle Kraft i Omsætning, saa har Kornet ogsaa efterhaanden brugt denne Kraft; og Gødningen, der kun stammede fra et tarveligt Foder, blev daarligt opbevaret og uøkonomisk anvendt.

I Landboforeningen diskuteres i Begyndelsen af 60-erne livligt om en Bondegaards Drift, og 1863 fremsættes Spørgsmaalet: „Hvorledes Overgangen fra den nuværende Driftsmaade til den anbefalede 8 Marks Drift lettest foretages". Protokollen er tilført: „Diskussionen i denne Sag kunde ikke frembringe nogen bestemt Regel for Overgangen, da der derved vil komme mange Ting i Betragtning; men fra flere Sider blev der anført, at en 6 eller 7 Marks Drift nok kunde bibeholdes, naar man blot arbejdede med Udholdenhed hen til, at Jordens Produktionsevne forøgedes, og at Mejeriet blev drevet saaledes, at det blev Hovedindtægten ved Landbruget her paa Egnen". Samme Aar blev indledet en Diskussion om, hvad der kunde gøres for at drage større Fordel af Gødningen. Indlederen, Proprietær KROHN, Gyllingnæs, giver mange gode Vink særlig om Gødningens Opbevaring — et Medlem advarer rigtignok imod „at have sin Gødning alt for fast sammmenpresset, da Luften maa have nogenlunde rigelig Adgang, for at Gæring kan finde Sted!" Blandt de anførte Regler for Anvendelsen findes den — slemme Regel — at Gødningen til Brakken bør udkøres om Vinteren paa Grønfuren.

De følgende Aar har Jorddyrkningspørgsmaal fremdeles en stor Plads blandt Diskussionsemnerne, og at man saa tidlig har Opmærksomheden henvendt paa at bevare Jordens Kraft førte til, at Jorden i Hads Herred ikke i nogen Periode blev saa udpint og uren som i mange andre Egne. Man faar alligevel tillagt sig en betydelig Samling Følfod, og først i 70-erne drejer Forhandlingerne sig ofte om, hvorledes man skal blive disse selvbudne Gæster kvit. Iøvrigt bevirker de høje Hvedepriser i disse Aar, at man ved en meget omhyggelig Brakning og en stærk Anvendelse af Gødning i Brakken, kæler stærkt for Hveden, derved faar man mange Steder særdeles smukke Hvedemarker, der giver høje Fold og en god Kvalitet. Bekendte var Hvedemarkerne hos Forpagter JENSEN paa Rodstenseje; her var i disse Aar et godt Lærested for mange unge Mennesker.

Roedyrkningen er første Gang fremme paa Møder i Landboforeningen 1868, og hen gennem 70-erne røres der af og til ved dette Spørgsmaal, men det er dog kun enkelte Mænd, der saa tidlig naar til en Roedyrkning af nogen Betydning. Gaardejer H. HESSELLUND, Boulstrup, var blandt de første, der dyrkede Roer i det større, og han har dels ved sit Eksempel og dels ved flittigt paa Møderne at gøre andre bekendt med sine Erfaringer virket dygtigt for en mere udbredt Roedyrkning. Først hen i 80-erne breder Roerne sig, og gaar det end lidt langsomt i Begyndelsen, staar Hads Herred nu, da dets Landboforening fylder 50 Aar, blandt de fremmeligste paa dette Omraade.

Markerne er vel ikke i Almindelighed, hvad man kan kalder rene, men Egnen giver dog ikke noget stort Bidrag til den „Berømmelse", der undertiden gives vort Land for

sit Ukrudt; talende i saa Henseende er det, at der i 1903 er 15 Gaardmandsbrug, som kan deltage i Konkurrencen om renholdte Marker. Første Aar en saadan Konkurrence blev afholdt, fik Gaardejer SIMON P. JENSEN, Fensten, 1. Præmie og andet Aar fik Gaardejer KUR RASMUSSEN, Gylling, 1. Præmie for rene velholdte Marker.

Hads Herred havde i 1896:

	Antal Ejendomme	Tdr. Hartkorn
Gaarde paa over 20 Tdr. Hartkorn ..	8	425
— med fra 12—20 Td. Hartkorn	7	124
— - - 8—12 - —	26	258
— - - 4—8 - —	339	1781
— - - 2—4 - —	178	544
— - - 1—2 - —	131	181
Ialt Gaarde..	689	3313
Huse med fra 2 Skp. til 1 Td. Hartk.	428	218
- - - 1 Fdk. til 2 Skp. —	282	36
- under 1 Fdk.	628	7
Jordløse Huse	157	
Ialt Huse..	1495	261
Skyldsatte Lodder, som ikke hører til et særskilt Jordbrug.....		28
Ialt Ejendomme..	2184	3602

Arealets Benyttelse var ved sidste Arealstatistik (1901) saaledes:

Hvede		708	Td. Land,
Rug		2539	- —
Byg	2-r.	3652	- —
	6-r.	126	- —
Havre	hvid (gul)	5103	Td. Land,
	graa (broget)	217	- —
Blandsæd til Modenhed		2256	- —
Ialt Kornareal		14601	Td. Land.

Boghvede	8	Td. Land,
Bælgsæd	67	- —
Spergel	0,4	- —
Kommen	1	- —
Raps	»	- —
Hør og Hamp	»	- —
Tobak	»	- —
Frøavl	128	- —
Grønfoder	601	- —
Kartofler	218	- —
Sukkerroer	21	- —
Cikorierødder	69	- —
Gulerødder	122	- —
Runkelroer	2230	- —
Turnips	466	- —
Kaalrabi	398	- —
Andre Foderroer	0,6	- —

Havesager (dyrket i Marken)	18	Td. Land.
Andre og ubenævnte Planter	9 -	—
Ialt besaaet Areal	18,958	Td. Land.

Græsmark	til Høslet	2830	Td. Land,
	til Afgræsning	6267 -	—
Brak	Halvbrak	602 -	—
	Helbrak	2169 -	—
Ialt dyrket Areal		30826	Td. Land.

Eng	1951	Td. Land.
Ialt Ager og Eng	32777	Td. Land.

Kær, Fælled og Mose	1272	Td. Land.
Haver og Planteskoler	425 -	—
Skov, Plantager, Krat og Hegnsplantninger.	3638 -	—
Veje, Byggegrunde, Mergelgrave	852 -	—
Hede, Klit og matrikuleret Vandareal	389 -	—
Ialt Areal	39353	Td. Land.

Denne Oversigt viser, at Kornarealerne udgør 47 pCt. eller omtrent Halvdelen af hele det dyrkede Areal, og Rodfrugterne alle tilsammen godt 11 pCt. — Rodfrugter til Foderbrug kun ca. 10 pCt. — Bælgsæden kun $^1/_5$ pCt., Grønfoderet ca. 2 pCt. og Frøavlen $^2/_5$ pCt. Græsmarkerne til Høslet og Afgræsning udgør tilsammen 30 pCt. eller henved $^1/_3$ af det dyrkede Areal, og 9 pCt. af Jorden bliver aarlig brakket, væsentligst helbrakket.

I en 8 Marks Drift vil Afgrøderne fordele sig saaledes, at der bliver næsten 4 Skifter med Korn, godt 2¼ Skifte med Græs, i Brak ligger ¾ Skifte, og med Roer dyrkes det ottende Skifte, dog bliver der i dette ogsaa Plads til Frøavlen, Bælgsæden og det meste af Grøntfoderet.

Sammenstilles Roearealet med Antallet af Kreaturer (Kreaturtælling 1898, Arealstatistik 1901) bliver der 1 Td. Land med Foderroer for hver 4 Stk. voksent Hornkvæg — et meget større Roeareal i Forhold til Kreaturerne end Landet i sin Helhed har.

Foderstofforeningen.

FORENINGSLIVET har for længe siden lært danske Landmænd, at hvad der er vanskeligt eller umuligt for den enkelte at gennemføre kan ofte med Lethed gennemføres af flere i Fællesskab. Det var i Erkendelsen heraf, at man, da Foderstofferne begyndte at spille en større Rolle i Landbruget, fremsatte Tanken om gennem Fællesindkøb at sikre sig rene og uforfalskede Varer med et kontrolleret Indhold af Næringsstoffer.

I Efteraaret 1879 indledede Gaardejer H. Hessellund en Diskussion om, hvad der kunde gøres for at opnaa en større Sikkerhed i Foderstofhandelen, og Diskussionen resulterede i, at man nedsatte et Udvalg paa 7 Medlemmer til at udtage Prøver af Foderstoffer hos Købmændene.

Der blev nu i nogle Aar ret flittigt udtaget Prøver til Analysering, og paa Grundlag af de fremkomne Analyseresultater kunde man gøre sine Indkøb.

I Begyndelsen af 80-erne stiftes den første Foderstofforening, hvor man foruden at sikre sig gode uforfalskede Varer tillige har for Øje gennem samlet Indkøb af store

Partier at sikre sig Foderstofferne til billigst mulige Pris. Da man første Gang kunde indbyde til Levering af et stort Parti, søgte Købmændene at standse det hele ved at lade være at give Tilbud; Bestyrelsen maatte da henvende sig til en Forhandler og naaede ogsaa tilfredsstillende Vilkaar for Leveringen. Denne Foderstofforening virkede i nogle Aar, men ved Mejeriernes Fremkomst overgik Virksomheden i mindre Indkøbskredse, nærmest Mejerikredse. Disse fik særlig til Maal at sikre, at Mejeriinteressenterne fulgte de daværende strænge Paabud om at fodre med de da knæsatte „Smørfoderstoffer" som Rapskager, Klid, lidt Palmekager m. m.

Denne delvise Opløsning af den gamle Forening var man imidlertid ikke tilfreds med, og i 1886 kommer Sagen frem igen. Efter et Foredrag og en længere Diskussion derom er man ifølge Protokollen „enig om, at det er saa at sige paatrængende nødvendigt, at der sker en Sammenslutning til Indkøb i Fællesskab"; der nedsættes da atter et Udvalg til at udarbejde Love. Disse vedtoges paa et senere Møde i Landboforeningen, hvorefter Protokollen er tilføjet, at „Landboforeningen herefter maa anse sit Hverv, denne Sag betræffende, for endt". Foderstofforeningen virkede selvstændigt indtil „Jydsk Andels-Foderstofforretning" blev dannet; de fleste Medlemmer gik da over i denne, og der er nu efterhaanden oprettet 8 Lokalafdelinger, hvoraf de 7 atter har sluttet sig sammen om et Pakhus i Odder, medens den 8. har et Pakhus i Boulstrup. I 1903 er Medlemsantallet i samtlige 8 Foreninger 514, og i sidste Regnskabsaar var Omsætningen ca. $5^3/_4$ Mill. Pd.

Frøavl og Frøavlerforeningen.

I en lang Aarrække har der været drevet en Del Avl af baade Roe- og Græsfrø i Hads Herred, og 1898 brugtes 128 Tdr. Land til Frøavl; det er vel kun $^2/_5$ pCt. af Herredets dyrkede Areal; men af hele Jyllands dyrkede Areal bruges knapt $^1/_{10}$ pCt. til Frøavl. Ogsaa paa dette Omraade har man søgt at støtte hverandre. Det var nemlig besværligt for den enkelte Frøavler at faa sit Frø saa godt renset, at det blev en præsentabel Håndelsvare, og det var vanskeligt at faa det hjemmeavlede Frø afsat. For at bøde paa disse Forhold oprettedes i 1890 Østjydsk Frøavlerforening. Denne satte sig tillige som Maal at skaffe Medlemmer Frø af de bedste Stammer til Fremavl, og i det hele at være vejledende og støttende.

Foreningen har haft adskillige Vanskeligheder at kæmpe med, baade paa Avlens og paa Handelens Omraade; men Virksomheden har efterhaanden antaget sikre Former. I de første Aar prøvede man sig frem med Frø af indkøbte Stammer, men er nu gaaet over til at holde sig væsentligst til egne Stammer.

Foreningen har ved forskellige Udstillinger faaet Anerkendelser, bl. a. 1. Klasses Diplom ved Udstillingen i Odder 1862. Ved Udstillingen i Aarhus 1898 udtalte Dommerudvalget: „Udenfor Bedømmelsen finder man Anledning til at bemærke om Østjydsk Frøavlerforenings Udstilling af Roer, at det er en særdeles smuk Samling af Stammer af meget god Type, der vidner om et ihærdigt og solidt Arbejde".

Foruden Hensynet til Typen har man i en Aarrække ogsaa søgt af forøge Roernes Tørstofindhold ved at udsøge Stamroer ved Hjælp af Saltvandsprøven, og man har fra første Færd (1894) deltaget i „Statens Dyrkningsforsøg med indenlandske Rodfrugtstammer". I de senere Aar har man indkøbt Frø til Fremavl af de ved ovennævnte Forsøg anerkendte Stammer saasom Champion Gulerødder og Bangholm Kaalrabi af Pajbjerg Stamme samt Barres af Sludstrup Stammen.

Den aarlige Avl af Frø har bevæget sig mellem 25,000 og 90,000 Pd. Foreningen har hidtil haft lejet Pakhus, men lader i Sommer (1903) opføre en egen Bygning med Frølofter, Renserum, Tørreri, Butik m. m.

Foreningens nuværende Formand og Forretningsfører er Lærer M. LAURSEN, Eriksminde.

Afsætningsforholdene.

FØR Midten af forrige Aarhundrede var Afsætningsforholdene i Hads Herred vanskelige; langt var der til Købstæderne, og Vejene var daarligere end de simpleste Biveje er nu om Dage. At køre til Aarhus eller Horsens med et Læs paa 4—5 Tdr. Korn blev anset for en besværlig Rejse, den maatte gøres i Skridtgang og tog lang Tid.

Den østlige og sydlige Del af Herredet, det fede Kornland, benyttede derfor som oftest Søvejen fra Norsminde, Saksild, Hou og Amstrup til Transport af Korn. Købmændene i Byerne benyttede Opkøbere, de saakaldte „Korntingere", som mod en Betaling af i Reglen 8 Sk. pr. Td. gik omkring hos Landmændene og tingede Kornet til Levering en bestemt Dag paa en af de nævnte Pladser. Købmændene mødte saa med et mindre Fartøj, hvori Kornet kunde indlades og transporteres til Købstaden, for det meste Aarhus. Norsminde var den bedste Plads, fordi smaa Fartøjer kunde lægge til ved Broen; de andre Steder maatte Leverandørerne køre saa langt ud i Stranden, at Kornet kunde læsses over i Baade, der førte det ud til Fartøjet. Dette var baade be-

sværligt og kostbart, og til Tider, som med stærk Paalandsvind, kunde det slet ikke lade sig gøre.

Driftige Købmænd fattede derfor Tanken om at opføre Pakhuse, til hvilke Landmændene til enhver Tid kunde levere deres Korn. Det første af disse var det store rummelige Pakhus, som Grosserer Hans Broge, Aarhus, lod opføre ved Norsminde sidst i 40-erne; lidt senere kom Pakhuset ved Hou, opført af Købmand Kjørboe, Aarhus — en Broder til Kammerraad Kjørboe, Skægs Mølle — og 1854 opførte Ph. Hartvig Røe & Co. og H. C. Lisberg, Aarhus, Pakhuset ved Amstrup. Paa disse 3 Pladser omsattes i en Aarrække en stor Mængde Korn og Ærter. Af de sidste avledes der endnu i 50-erne ikke saa lidt og af smuk Kvalitet. Ærterne var især Genstand for Omsætning om Efteraaret, idet de i Almindelighed blev tærskede lige fra Stakkene. — Transporten til Egnen af grovere Varer som Bygningsmateriale, Jern, Kul o. lign. var jo ligesaa besværlig som Transporten af Kornet, og Pakhusene, der senere (1857) blev suplerede med et i Saksild, opført af Købmand Niels Jensen, Malling, blev ogsaa efterhaanden forsynede med disse Ting.

Vejene blev imidlertid betydelig forbedrede. Landevejen fra Aarhus over Odder til Horsens blev først i 50-erne ført fra Aarhus til Malling, midt i 50-erne fortsattes den over Odder til Ørting, og blev senere forbundet med Anlæget fra Horsens. For den sydlige Del af Herredet havde dette særlig Betydning, idet man derved undgik den store Omvej uden om Ørting Mose, og Forbindelsen med Odder lettedes i høj Grad.

Efterhaanden som Pakhusene tabte deres Betydning

som Kornoplagspladser og derved tillige som Handelspladser i anden Henseende, voksede Odder By. Denne var nemlig i flere Henseender bleven Samlingssted; siden sidst i 40-erne havde Købmand J. RAUPACH drevet en ret stor Købmandsforretning, her var Thinghus (1856), Herredskontor, Distriktslæge og Apotheker. Men med den voksende Befolkning voksede ogsaa Besværlighederne ved at transportere alle Varer ad Landevejen, og Tanken om en Jernbane opstod ganske naturlig. I Byen mødte enhver Tanke om Jernbane stærk Modstand; man frygtede nemlig her som saa mange andre Steder, at naar Afstanden fra den store By ligesom blev gjort mindre, vilde den lille By ikke kunde klare sig i Konkurrencen. Jernbanen blev imidlertid til Virkelighed. 1884 aabnedes Hads-Ning Herreders Jernbane, og Tiden har vist, at var Banen til Gavn for Landet, var den det i ikke mindre Grad for Byen. — 1904 ventes den næste Jernbane til Odder (Horsens-Odder Banen) aabnet.

Odder By har i de forløbne 50 Aar fra en ganske almindelig Landsby udviklet sig til en hyggelig lille Købstad (officielt endnu kaldet Landsby); dens driftige Handelsstand har stærkt ændret Afsætningsforholdene i Hads Herred, og Byens Borgere har altid set med Sympati paa Landboforeningen og paa flere Maader støttet dens Arbejde, bl. a. ved i stort Tal at være Medlemmer af Foreningen.

— ODDER BOGTRYKKERI. —